

МИЛА МОЈА - ДЕЧИЈЕ ИГРАЧКЕ ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО ДАНАС

2018.

МИЛА МОЈА - ДЕЧИЈЕ ИГРАЧКЕ ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО ДАНАС

2018.

ПРЕДГОВОР

Одрастање, лично и друштвено сазревање кроз различите периоде детињства, младости и старости неминован су процес у свакој од појединачних људских заједница, култура или цивилизација-од прапочетака до данас. Међутим, досадашња музејска теорија и пракса недовољно су осветлиле феномен детињства и одрастања у својству функционисања друштвеног живота, као и новог тумачења улоге детета у породици у његовом свакодневном животу. Причу о детињству и дечјим играчкама реализовали су, према концепту Сузана Антић, музејски стручњаци различитих профила (археолози, историчари уметности и етнологзи), полазећи притом од свог угла посматрања, а стигавши на крају до заједничке изложбе **Мила моја-дечје играчке од праисторије до данас**.

Сарадњом Народног музеја у Зајечару са музејским институцијама у Књажевцу, Јагодини, Пожаревцу, Неготину и Сремској Митровици, група аутора своју инспиративну и стручну причу о детињству и дечјим играчкама представља путем избора експоната, који нам антропоморфним и зооморфним фигуринама из праисторијских епоха, потом звечкама, луткама, минијатурним фигурама животиња и коцкицама за игру античког доба, назначавају, поред осталог, текстуру и могућности за обраду природних материјала - земље, камена, дрвета, кости, метала. На другој страни, изложене традиционалне играчке из домена народне културе, као што су различите играчке израђене грнчарским вештинама и обрадом дрвета, те ручно рађене лутке од крпица, воде нас ка протеклом периоду у коме су биле актуелне играчке *Титових пионира* израђиване од различитих материјала.

Аутори ове изложбе покушали су да креативним приступом на савремен и што свеобухватнији начин укажу на све углове посматрања детињства, стереотипа, представе детета и његових играчака и искажу их кроз тематски приступ портретног сликарства, вајарства, кроз непосредни доживљај учесника оличен у цртежима и фотографијама из породичних албума на којима се могу видети портрети деце са играчкама (луткама, плишаним медом, различитим животињама, лоптама и сл.).

Традиционална подела човековог живота на детињство-одрастање, младост-сазревање и старост уочљива је тек почетком XIX века када посебна пажња почиње да бива посвећена сваком детету понаособ. Дотадашње цивилизацијске промене усмераване су претежно ка напорима за преживљавање и ка вештинама потребним да деца што пре, као одрасли људи, постану способна за рад и одржавање егзистенције. Заједнице упућене ка превладавању изазова, које пред њих поставља природа, нису биле у довољној мери растерећене како би улагале у знања и вештине потребне за развитак свести о посебности детета и утемељавању његовог личног идентитета. Тек у новије време, настанком и утемељивањем система вредности грађанског друштва, када се коначно издвајају периоди радног времена и оног посвећеног слободним активностима у свакодневном животу, јавља се посвећеност у задовољавању потреба током васпитања и образовања деце.

Израда, намена и конкретна употреба дечјих играчака прате промене кроз које пролази друштво током последња два века. Стварање модерне Србије, у којој породица постаје основно језгро грађанског друштва, допринело је томе да улога детета и период детињства постају током времена све видљивији, за разлику од традиционалних сеоских средина где је свако дете што раније бивало укључивано у свакодневне привредне активности. Вишемиленијско време живота на тлу Србије, ограничено економским, културолошким и верским условима, одразило се у различитим димензијама одрастања, како у хронолошком следу тако и у хоризонталном пресеку целокупног уобличавања структуре детињства традиционалних средина на селу, према новоствореним заједницама и припадницима грађанских сталежа. Дубоке промене у односу према васпитању и образовању детета огледале су се у прихватању нових европских начела од средине XIX века, када се у одрастање детета укључује и породица и целокупно друштвена заједница, путем све чешћег школског образовања и учешћа у формалном васпитању. Ипак, поларизовано схватање и одржавање различитих модела и процедура током одрастања у сеоским и градским срединама огледа се у новом културном окружењу у чијем средишту се више није налазило дете као активни учесник у свакодневном привредном животу (пољским пословима, чувању стоке и друго), већ се у први план истиче дете окружено играчкама у времену искључиво намењеном задовољавању његових потреба. Упркос таквом напретку о схватању детета и детињства као специфичног периода одрастања, до средине XX века, поготово у сеоским срединама, нега и васпитавање деце остају у оквирима традиционалног патријархалног модела. Деца на селу од најранијег узраста добијају задужења, што доприноси томе да се дечје игре укључују у њихове свакодневне обавезе (нпр. за време чување стоке или у време празничких дана). На селу су до савремених дана деца и сама правила играчке, а игре су остајале у традиционалним облицима као што су клиска и јурење за крпењачом или ређе, правом лоптом.

Познато је да су се деца од најмањих ногу игром припремала да преузму улогу одраслих, па су и дечје играчке најчешће обликоване по узору на предмете који су употребљавани у свакодневном животу света одраслих. Користећи расположиви материјал, обликујући их у зависности од тога коме су намењене (пола и узраста), дечје играчке су најчешће ручно правили вешти или занатски образовани чланови породице, док су у имућнијим породицама оне куповане у трговачким радњама или наручиване по мери у занатским радионицама.

Када се говори о мушким играчкама, подразумева се да се дечаци са вршњацима играју дрвеним пушкама, мачевима, али истовремено су им куповане фруле, добоши, дрнбољи и сл. Дрвене лутке за девојчице куповане су на вашарима, оне скупље у трговачким радњама у већим градовима, а најређе (и највише на цени) набављане у иностранству и доношене као посебан поклон са путовања, а за такве лутке било је карактеристично да немају дечји лик већ да су уприличене по моделу одрасле особе одевене у тзв. модну одећу.

Може се уопштено говорити о специфичним условима некадашњег одгајања и васпитавања мушке и женске деце. Како се женска деца, за разлику од мушке, васпитавају у породици где их мајке уче разноврсним кућним пословима, обавезно и припремању хране, често су играчке за девојчице биле модели: шпоретићи, шерпице, шољице и сл. Девојчице су учене и изради ручних женских радова, као што је ткање, предење, везење, касније и кројење и шивење, па су израђиване и играчке у том маниру - од преслица до малих шиваћих машина.

Детињство и одрастање условљени су друштвено-културним окружењем и систем вредности произилази из друштвене заједнице. Преласком на модел грађанског друштва измењен је и начин одгоја и васпитавања деце, па су у грађанским кућама, издвајањем простора за дечје собе, настали услови за "нежнији" приступ у коме су до поласка у школу, као неке врсте уласка у ширу друштвену заједницу, деца била под окриљем мајки и осталих женских чланова породице (бабе, сестре, тетке и других, а код имућнијих и дадиље) које су утицале на коначан резултат образовања и васпитања. Тек доласком новог друштвеног система, социјализма, у коме су предшколске васпитне установе и школе постале обавезне, институционализација васпитања допринела је смањењу напорних дужности родитеља и шире породице. Релаксирана свакодневница, пре свега сеоске и сиромашније деце, започета педестих година прошлог века тада је у друштвено-културно окружење увела нови појам *Титов пионир*, што је последично довело до тога да дете постане привилегован, посебан члан породице и друштва. Настанак *Детета* допринео је лаганом, али неумитном нестанку традиционалног патријархалног модела васпитања. Укрштање различитих система вредности допринело је променама и примени савременог концепта детињства, а то довело до тога да је играчка постала императив и скоро сваком детету пружена је могућност да добије жељену играчку: од аутомобилчића, возића, медведића, па до новогодишњих украса за јелку или Барбике.

Душица Живковић, музејски саветник

Сл. 1: статуета од теракоте-борац у арени (рвач)
II-III век, Рготина

ПОВРАТАК ИЗГУБЉЕНИХ СЕЋАЊА

Да ли смо се икада запитали зашто чувамо своје играчке? Зашто, чак и онда када одлучимо да поклонимо неке од њих, чинимо то осећајући неку тугу, као да се одвајамо од драгих пријатеља. Да ли је то зато што су играчке наша сигурност, наш начин бекства од стварних животних туга, наше уточиште пред стварношћу? Да ли зато свако од нас, негде, на неком сигурном месту чува своју омиљену играчку?

Чување лутака и играчака уопште јесте значајно са аспекта традиције и историје културе, али оно првенствено има лични значај. Дечја играчка тако престаје да буде само предмет који ће неки будући археолог ископати и који ће за њега бити сведок нечијег постојања и рећи му нешто више о ономе ко се њоме играо. Она је првенствено предмет ка коме дете гаји дубоке емоције и које за њега поприма улогу живог бића.

Игра... играчка... сигурност загрљаја омиљене лутке... топлина бакине кухиње... безбрижност детињства натопљена мирисима цимета и ваниле... жеља да се никада не напусте предели маште. Потреба да се направи искорак из стварности и постигне, макар на кратко, та у исти мах сетна и радосна сензација повратка изгубљених сећања.

Играчке су средство експресије дечје маште, посебно ако их је дете само начинило. Такође, играчке су начин комуникације, потреба да се оствари контакт, првенствено са другом децом. Оне су начин да се испуни потреба сваког људског бића за прихватањем, потреба да се буде део и да се дели. Напокон, играчке су и одраз исконске потребе човека за разонодом. Пошто је потреба за разонодом део људске природе, можемо рећи да су играчке старе исто колико и човечанство.

Шарл Бодлер имао је занимљиву тезу о улози играчака. У есеју *Романтична уметност* Бодлер наводи да су играчке прво упућивање детета у уметност, јер су за њих то и први примери уметности. *У великој радњи са дечјим играчкама осећа се нека необична веселост која је уздиже изнад лепог грађанског стана. Зар се тамо не налази сав живот у малом, и то много обојенији, чистији и сјајнији од стварног живота?*¹

Деца користе играчке и да би опонашала одрасле. Грчки филозоф Аристотел рекао је: *Човек од најранијег детињства има инстинктивну потребу за имитирањем.* Малишани кроз игру опонашају многе свакодневне активности одраслих и на тај начин истовремено и уче. Играчке, дакле, имају и едукативну улогу.

¹ Бодлер 1954. година

Лутке су, вероватно, најстарије играчке. Израђиване су од камена, дрвета и кости, почев од најстаријих времена. Све до XIX века дрво је доминантан материјал за израду лутака. Изглед и улоге лутака мењале су се током времена, али исто тако и у складу са простором на којем су настале и културама које су их створиле. Широм света лутке су употребљаване у религијским обредима, јер им сама чињеница што представљају човека обезбеђује дубоку симболику која им даје једну нову димензију.

Лутка је много више од дечје играчке и може нам рећи много о култури једног народа. Истовремено, лутка може бити и чувар традиције једног народа. Најбољи пример те њене улоге је светски позната Бабушка (Матрјошка)-симбол Русије. Она је настала 1890. године, у време када је Русији претила опасност да изгуби свој национални идентитет. Та лутка није само симбол материнства, већ симбол домовине као мајке, због чега је и осликана у стилу руске народне ношње.

У старој Грчкој и Риму девојчице су своје лутке, након одрастања, поклањале богињама. На Балкану, у не тако давна времена, девојке су, приликом удаје, у нову кућу, уз мираз, доносиле и своју лутку.

О значају који лутка има у свакодневном животу детета сведочи и чињеница да је, пре скоро три деценије, установљен *Светски дан лутака*. Овај дан обележава се друге суботе у јуну.

Још једна древна играчка је лопта. Иако нико не зна када је направљена прва лопта, камени чуњеви који су коришћени у некој врсти куглања пронађени су у гробу једног детета које је живело у древном Египту. У Риму су игре лоптом биле веома популарне и разноврсне. И саме лопте биле су разноврсне, разних величина и врло живих боја. Постојале су мале, прилично тврде лопте, испуњене крзном, које су служиле за добацавање, затим кожна лопта напуњена паперјем *ragenica* (назив вероватно указује на њено сеоско порекло), потом велики балон (*follis*) испуњен ваздухом. Потоњи је коришћен за истоимену игру (*follis*) сличну данашњој одбојци. У *Villa del Casale* (Piazza Armerina) на Сицилији један од најпознатијих мозаика је онај на коме су приказане девојке у бикинијама које једна другој добацују лопту.

Кликерима су се играла деца у различитим културама. Не зна се тачно када је игра кликерима настала, али је поуздано утврђено да су камени кликери коришћени пре скоро 5.000 година на простору данашњег Пакистана, у једном од најстаријих градова-Мохенџо Дароу. Касније су кликери израђивани од керамике и стакла. Римски песник Овидије записао је да су римска деца, када нису имала кликере од керамике или стакла, за игру кликерима користила лешнике.

Јо-јо играчке од камена постојале су пре више од три хиљаде година у Грчкој, а на основу неких доказа може се закључити да су у древно доба коришћене и у Кини.

У старом Риму деца су се играла марионетама и геометријским фигурама од слоноваче које су биле направљене тако да се међусобно уклапају. Могли би рећи да је то претеча онога што данас називамо *puzzle*.

Грчки и римски дечаци су у игри користили и минијатурне двоколице, што показује да су играчке у облику превозних средстава биле омиљене и у далекој прошлости. Једна од најстаријих дечјих играчака уопште јесте кочија стара 5.000 година пронађена у Турској, у Согматару, у једном дечјем гробу.

Игре су једна од незаобилазних тема којима се у римској иконографији осликава живот детета. *Остави орахе за собом!*-овако су се у старом Риму обраћали људима који су се понашали неозбиљно, чиме је алудирано на дечје игре. Ораси (лат. *nices*) су употребљавани у великом броју најразличитијих игара, којима је заједничко бацање ораха са одређене удаљености. Орасима се гађало у отвор амфоре или неке друге посуде, или су се њима разбијале мале гомиле формиране такође од ораха. Веза ораха са детињством и животом детета у старом Риму огледа се и у римском обичају да се младенци посипају орасима након венчања, чиме се симболично означава завршетак детињства.

Постоји велики број писаних извора о томе да су у спаваћој соби сваког детета у средњем веку постојали предмети за игру. Разлика се огледала у луксузности израде тих предмета, зависно од тога ком друштвеном слоју је породица детета припадала. Такође, играчке су се разликовале и у зависности од тога да ли су биле намењене девојчицама или дечацима. С тим у вези, треба напоменути да постоји велики број поузданих историјских извора о играчкама за дечаке, од којих је најомиљенија био дрвени коњић. То је истовремено играчка која је најчешће приказивана у средњовековној иконографији. С друге стране, веома су оскудне информације о играчкама којима су се играле девојчице, нпр. луткама. Постојале су, такође, универзалне играчке, као што су звечке и дрвене (или глинене) птичице, исто као и уантичком периоду. Звечка је играчка која, као нпр. у миту о Дионису (Дионису Загреју-детету Дионису), растерује зле силе од детета, што јој даје изразито магијску улогу. Она и у средњем веку задржава своју магијску функцију, па се сматрало да се њоме разгоњују и лове зли духови и да ублажава бол при расту млечних зуба. Звечка је, дакле, као и лутка, играчка која надилази ту своју улогу и којој се приписују дубоке магијске моћи. Још једна од таквих играчака-магијских предмета-била је чигра.

Из археолошке збирке Народног музеја у Зајечару за изложбу је издвојено петнаест предмета које бисмо могли уврстити у дечје играчке. Из античке (римске збирке) изабран је један предмет-теракота која представља борца у асени-рвача (сл. 1), датована у III век н. ере. Остали предмети део су праисторијске збирке.

Сл. 2: антропоморфна фигурина
неолит (Винча-Плочник)

Сл. 3: антропоморфна фигурина
неолит (Винча-Плочник)

Сл. 4: фрагментована антропоморфна
фигурина, средње бронзано доба,
дубовачко-жутобрдска културна група

Из праисторијске збирке већину одабраних предмета чине антропоморфне фигурине (жена) из времена неолита (сл. 2, 3) и бронзаног доба (дубовачко-жутобрдска културна група: кат. бр. 52-56, сл. 4). Када говоримо о праисторијским фигуринама жена, почев још од чувене палеолитске Вилендорфске Венере, уз њихову превасходно сакрално-ритуалну намену, треба додати и димензију дечјих играчака. С тим у вези, треба имати у виду да су у неким приликама сакралне фигурине и други предмети коришћени у различитим религијским обредима накнадно поклањани деци да се њима играју.

Другу групу предмета коју смо, посматрајући их као дечје играчке, одабрали из праисторијске збирке, сачињава неколико минијатурних неолитских посуда (кат. бр. 43-47, сл. 5, 6). Оне типолошки одговарају употребним посудама нормалних димензија из истог времена. Управо типолошка истоветност минијатурних посуда и њихових узора нормалне величине омогућава нам да их прецизно датујемо. Најбројније су минијатурне зделе, па би могли претпоставити да су неке од њих направила управо деца, пошто за њихову израду није била потребна нека посебна вештина. Понекад је било довољно само утискивање прста у комад глине да би се добила зделица (минијатурна варијанта тзв. лоптасте зделе). Управо на оваквој врсти минијатурних посуда најчешће су видљиви остаци дечјих прстију, трајно сачувани печењем глине.²

Када говоримо о минијатурним посудама и другим минијатурним предметима од керамике, поменулимо бисмо једно истраживање које су археолози Музеја Војводине у Новом Саду спровели 2010. године у сарадњи са форензичарима ПУ Нови Сад. Анализирајући више стотина минијатурних

² Balen-Letunić 1982, 74 (кат. 36), Т. 4:1.

керамичких предмета (минијатурне посуде, фигурине животиња и људи, точкови, звечке, алатке за предење, кугле и жетони, ритуални предмети), откривених на археолошким налазиштима у околини Мошорина и Руме, старих више хиљада година, археолог Музеја Војводине Лидија Баљ је на неким од њих открила отиске прстију настале приликом израде.³ Након форензичке анализе установљено је да је један од тих предмета, стар око 6. 500 година, начинило дете старости између десет и дванаест година⁴, очигледно имитирајући предмете из свог окружења. Такође, детаљном анализом и упоређивањем отисака прстију на појединим играчкама, закључено је да су и изванредан број других играчака направила деца, а остатак највероватније њихови родитељи.

Све ово говори у прилог мишљењу да је имитирање живота одраслих феномен који можемо сматрати универзалном децом играчком. Игра глином, тј. моделовање, осим забаве имала је и едукативни карактер. Деца су се, наиме, подучавала једној вештини која ће им бити неопходна када одрасту, а то је била израда керамичког посуђа и других предмета од глине. Учење кроз игру најлепши је вид учења, а минијатурне керамичке посуде у исти мах су и играчке и средство за учење, начин припреме за живот у свету одраслих.

Сл. 5: минијатурна здела
неолит, Ромулијана

Сл. 6: минијатурна посуда са стопом
неолит непознато, налазиште

БИБЛИОГРАФИЈА

D. Balen-Letunić, Prehistorijske minijaturne posude-igračke iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 15, Zagreb 1982. godina, str. 69-87.

Ш. Бодлер, Романтична уметност, превео Александар Ћ. Арсенијевић, Просвета, Београд 1954. година

³ https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=05&dd=29&nav_category=...

⁴ <https://www.blic.rs/kultura/vesti/iskopine-predstavljaju-igračke-napravljene-pre-6500-go...>

Куротрофна фигурина - *Мајка с дететом*
млађи неолит, винчанска култура (5200-4200 г.пре.н.е.)
лок. Слатина - Турска чесма, Дреновац, Параћин

Један од најлепших и најзначајнијих експоната из Завичајног музеја Јагодина, фигурина која представља "свети чин" дојења и сведочи да је однос мајке и детета имао посебан значај за неолитског човека

ДЕЦА, ИГРА И ИГРАЧКЕ У ПРАИСТОРИЈИ НЕОЛИТСКЕ ИГРАЧКЕ ИЗ ФОНДА ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА ЈАГОДИНА

Прича о играчкама остала би непотпуна када не бисмо покушали да расветлимо живот и игру деце најстаријих људских заједница, уколико не покушамо да откријемо чиме су се деца играла и како су изгледале играчке у праисторији.

Тешко је реконструисати живот људи у праисторији, а још теже доносити закључке о периоду детињства, одрастања и сазревања. Дечје играчке у праисторијском контексту су у великом обиму непознаница, па је сваки траг који нас води ка расветљавању овог питања драгоцен. Нова дисциплина у археологији, названа *археологија детињства*,¹ помаже нам у разоткривању деце у праисторијским епохама, њиховом месту и улози у заједници, њиховим потребама, активностима и материјалној култури коју су оставила за собом и коју су користила.

Археолошка наука је занемаривала проучавање детињства, не зато што ова тема није била интересантна археолозима, већ због осећаја немоћи, јер су материјални трагови који сведоче о активности деце у праисторији неприметни и тешко их је препознати и разликовати од трагова који сведоче о животу одраслих. Посебно је тешко документовање активности деце у палеолиту, када је готово немогуће препознати дечји *запис* на предметима материјалне културе. У периоду палеолита деца готово да *нису видљива*. О њима сведоче само скелетни остаци у гробовима, који уз себе понекад имају гробни прилог, а само у пар случајева су откривени отисци дечјих руку, негативи шака на зидовима пећина у области реке Пинтурас у Патагонији, у Аргентини.²

Нешто је лакше идентификовати дечју активност од периода неолита са почетком керамичке индустрије, када деца остављају своје трагове на глини у виду отисака прстију или ноктију на површини керамичких предмета које сама израђују, играјући се и учећи се вештини израде грнчарије.

Као што је живот деце данас незамислив без предмета за игру, није много другачије било ни у периоду првих сточара и ратара. На Балканском полуострву се период неолита развија од краја 7. миленијума пре н.е. Најпре је у нашим крајевима заступљена старчевачка, старија неолитска култура (6200-5200 г.пре н.е.), а затим винчанска, млађа неолитска култура са почетком енеолитског периода (5200-4200 г.пре н.е.) Остаци материјалне културе на истраживаним локалитетима сведоче о развијености неолитских заједница на Балкану, а у многобројном покретном археолошком материјалу налазе се и предмети чија је намена донедавно била непозната или су се опредељивали

¹ КАМР, 2001. година

² POLITIS 2005. година, стр. 122.

у групу култних предмета. Данас, посвећујући све већу пажњу археологији детињства и откривајући трагове дечјих активности у периоду праисторије, неки од ових предмета се опредељују у групу играчака или предмета које су деца направила. У периоду праисторије, самим тим и неолита, деца су и произвођачи као и потрошачи материјалне културе.³

Из периода неолита предмети који се опредељују у групу играчака углавном су израђени од глине. За разлику од играчака од дрвета и других материјала биљног и животињског порекла који су лако разградиви, предмети од глине, који су у процесу производње печени или су горели у великим пожарима у којима су читава насеља нестајала, постојани су и очували су се до данас.

Критеријуми који неки археолошки предмет могу сврстати у групу играчака су - његова величина, начин и квалитет израде, својства материјала од којих је направљен, трагови обраде на површини, отисци врхова дечјих прстију и ноктију, као и отисци са траговима папиларних линија који могу помоћи у прецизном одређивању старости особе која је израдила проучавани предмет,⁴ сам изглед предмета и околности налаза, тј. археолошки контекст у оквиру ког је предмет пронађен. Опредељивање неког предмета од глине у групу играчака темељи се на његовој свеобухватној анализи применом одређене методологије. Препознавање дечјих играчака се састоји из више фаза - од описа и анализе предмета и утврђивања његових основних карактеристика (облик, димензије, боја печења, фактура); технике којом је предмет израђен; степена умећа (симетричност предмета, стабилност, облика дна код посуда, начина украшавања и вештина извођења украса, степена стилизације на фигуринама и вештини израде детаља и лица) и других карактеристика и неправилности на основу којих се може закључити да ли је предмет израдио почетник или особа која има искуство; преко утврђивања до ког степена минијатурни предмет имитира предмет за свакодневну употребу⁵; до кључне фазе коју представља контекст налаза. Велики број предмета са старих археолошких ископавања нема документован археолошки контекст, па се до закључака може доћи свеобухватном анализом самог предмета, аналогijом и упоређивањем са резултатима истраживања са других археолошких налазишта. Последњу фазу истраживања чини анализа социокултуролошких услова у оквиру једне заједнице, што непосредно утиче на избор и број дечјих играчака. Досадашња проучавања праисторије доводе до закључка да су најбројније и најразноврсније играчке у друштвима која су живела седелачким начином живота и која су имала богату керамичку индустрију.⁶ На крају се утврђује, са мањом или већом вероватноћом, да ли је

³ Ibid, стр. 121.

⁴ BALJ 2014. година, стр. 73.

⁵ Једна од основних карактеристика играчака је да опонашају предмете из света одраслих. Иако су међу играчкама заступљени предмети настали као производ маште, бројније су играчке које имитирају предмете и појаве из свог најближег окружења, само су израђене у мањим димензијама.

⁶ Овај закључак се мора условно прихватити јер су се у заједницама које нису имале развијену керамичку индустрију деца играла предметима од материјала који се нису очували, што не значи да њихов свет играчака није постојао и није био разноврстан.

предмет могао имати неку другу намену и ако се утврди да није могао бити практично употребљен, а опонаша облик предмета уобичајене величине, претпоставља се да је служио као дечја играчка.⁷

У групу керамичких играчака опредељујемо минијатурне посуде, често израђене дечјом руком; зооморфне и антропоморфне фигурине-луткице; зооморфне и антропоморфне амулете који су имали и магијски, заштитни карактер, али су могли служити и дечјој игри; предмете недовољно дефинисане намене који подсећају на савремене фигурице друштвених игара; те звечке; зујалице⁸; чигре и пројектиле за праћке.

У неолитском материјалу Завичајног музеја Јагодина, у оквиру *Збирке камених доба* коју чине предмети старчевачке и винчанске културе са откривених и истраживаних локалитета на територији Поморавља, налазе се и керамички предмети неуобичајене величине чија намена није јасно дефинисана. Неки од ових предмета се могу, са мање или више сигурности, определити у дечје играчке, а неке од њих израдила су сама деца.

Међу керамичким минијатурама велику групу чине минијатурне посуде (сл. 1) у које се опредељују посуде које не прелазе висину 6-7 цм. Оне могу имати различиту намену-од предмета за свакодневну употребу, преко култних-вотивних предмета и рецепијената за чување ретких и драгоцених супстанци, до предмета за дечју игру. Посудице које се могу определити у играчке су грубље израде, асиметричне, опонашају посуде уобичајене величине или комбинују њихове елементе и украсе, често имају трагове обраде на површини у виду отисака прстију или ноктију и не може им се приписати нека практична намена. Међу овим играчкама постоје оне које су одрасли направили за децу и оне које су деца сама направила (кат. бр. 5-16)⁹.

Антропоморфне (сл. 2) и зооморфне фигурине (сл.3) стилизоване и сведених форми, малих димензија и несавршено моделоване, које имитирају предмете култне намене, који својим обликом и начином израде показују могућност другачије функције од оне култне или декоративне,¹⁰ претпоставља се да припадају групи играчака. Луткице које представљају

Сл. 1: минијатурне посуде играчке, од којих су неке направила деца

⁷ VALJ 2014. година, стр. 73-75;
VALJ, 2009. година, стр. 24.

⁸ ВОТИЋ, 2013. година, стр. 285.

⁹ ПЕРИЋ, 2016. године, стр. 4-9, 15.

¹⁰ ВОТИЋ, 2013. године, стр. 281.

Сл. 2: антропоморфне фигуристине винчанске културе

Сл. 3: зооморфне фигуристине винчанске културе

људе су вероватно израђиване од различитих природних материјала-сламе, коже, дрвета, али има и керамичких, које су веома стилизоване (кат. бр. 1, 3, 29, 32-35), невешто израђене (кат. бр. 28.), некад направљене дечјом руком (кат. бр. 2, 4.).

Зооморфне фигуристине представљају различити четвороножне животиње (кат. бр. 17-26), а међу њима има и седећих фигурина које су вертикално перфориране и припадају групи зооморфних амулета. Кроз отворе на леђима ових фигурина (кат. бр. 18-20) могао се провући канап како би висиле или штапић који је помагао да фигурина стоји усправно или се помера у игри.

Минијатурни двокраки зооморфни или антропоморфни амулети (кат. бр. 27,36.) стилизацијом асоцирају на одређене природне форме, али имају и симболички, магијски и духовни значај.¹¹ Ови предмети окачени о канап око дечјег врата или крај места где су деца спавала у кући, имали су заштитни карактер, али су се њима деца могла и играти.

Минијатурни предмети непознате намене, купастог облика, који некад на врху имају стилизовану зооморфну представу, подсећају на савремене фигурице за друштвене игре, па се може претпоставити да су сличну намену имали и у неолиту (кат. бр. 37-41).

Пројектили за праћке, минијатурне керамичке кугле (кат. бр. 42-46) могу се одредити у предмете утилитарног карактера, који су служили нпр. за лов на птице, али и у дечје играчке, када се игра и гађање из праћке претвара у учење и савладавање вештина потребних за живот.

Керамичке минијатуре које опонашају предмете из окружења коришћене у свакодневној употреби, које се разликују по начину израде, а често су дело дечјих руку, могу се одредити у групу играчака које су помагале деци неолитских друштава да упознају свет који их окружује, да кроз игру уче и савладавају вештине потребне за живот и да се од детињства активно укључују у живот заједнице.

¹¹ ПАНТОВИЋ, 2014. године, стр. 28.

БИБЛИОГРАФИЈА

BALEN-LETUNIĆ, D. Prehistorijske minijaturne posude-igračke iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. serija, sv. XV, Zagreb, 1982. godina, str.69-87.

BALEN-LETUNIĆ, D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ A, *Čarolija igre, Igračke u pretpovijesti i antici iz zbirki Arheološkoga muzeja u Zagrebu* (Magic of play, Prehistoric, Greek and Roman toys from the collections of the Archaeological, museum in Zagreb), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2012.

BALJ, L. Minijaturne posude vinčanske kulture: dečije igračke ili predmeti neke druge namene. *Rad Muzeja Vojvodine* 51, Novi Sad, 2009. godina, str. 23-34.

BALJ, L. Arheologija detinjstva. *Rad Muzeja Vojvodine* 53, Novi Sad, 2011. godine, str. 133-141.

BALJ, L. Učenje kroz igru-lončarstvo i izrada igračaka u prapovjesnoj Puli/Learning through Play-Pottery and the Making of Toys in Prehistoric Pula, *Histria Archaeologica* 45, Pula, 2015. godine, str.71-94

POLITIS, G.G. *Children's Activity in the Production of the Archaeological Record of Hunter-Gatherers: An Ethnoarchaeological Approach*, in: P.P.Funari-A. Zarankin-E. Stovel (eds.) *Global archaeological theory: Contextual voices and contemporary thoughts*, New York, 2005. godine, str.121-143.

KAMP, K. A. Where Have All the Children Gone?: The Archaeology of Childhood, *Journal of Archaeological, Method and Theory*, Vol. 8, No. 1, New York, 2001. godine, str. 1-34.

ВОТИЋ, К. *Dečije igračke i minijaturne posude sopotske kulture s lokaliteta Krčavina-Novi Perkovci*, *Histria Antiqua* 21/2012, Pula, 2013.godine, str. 281-292.

ПАНТОВИЋ, И. *Винчански амулети*, Градски музеј Вршац, Вршац, 2014.

ПЕРИЋ, С. *“Биберче“ Минијатурне посуде из праисторијских збирки Завичајног музеја Јагодина, Завичајни музеј Јагодина, Јагодина, 2016.*

Сл. 1: Судић-шоља, I век
Локалитет 49 Сирмијума,
инв. бр. 118

ДЕЧЈЕ ИГРАЧКЕ ИЗ РИМСКОГ ПЕРИОДА У ЗБИРКАМА МУЗЕЈА СРЕМА

Античка археолошка збирка Музеја Срема у Сремској Митровици баштини предмете везане за живот људи у периоду римске доминације у Сирмијуму, данашња Сремска Митровица, али и са простора читаве територије Срема (сл. 1). Сирмијум је у *римским рукама* од краја првог века старе ере до 582. године када га освајају Авари и убрзо препуштају заборава. Богата историја овог изузетног града на реци Сави видљива је кроз бројне налазе археолошког материјала, а међу њима су свакако предмети који могу бити дефинисани као дечје играчке или играчке за игре које могу упражњавати и одрасли као и деца. Прилично је необично што нема више налаза пошто је у шест векова постојања римског Сирмијума морало бити пуно деце која су се играла. Римским играма код нас највише су се бавили Јовановић (1977) и у новије време Марко Јанковић.

На неколико споменика који се чувају у Музеју Срема можемо видети ликове те деце Сирмијума. То су надгробни споменици где су деца представљена заједно са родитељима или продуженом породицом и често са неким предметима у рукама. А понекад се на надгробном споменику само помене име и колико је старо дете било у моменту одласка са овог света.

Тако је на надгробном споменику Аурелија Симплиција - он сам представљен највероватније са својим сином, чије име се није очувало. Дечак држи са обе руке већу птицу, можда голуба, којим се вероватно играо (сл. 2). На другој стели са пет покојника дете, дечак, представљено је између две жене и у руци држи не баш тако јасан предмет који подсећа на мању лопту начињену од клупка вунице или коже. На надгробном медаљону у облику шкољке из Гргуреваца представљена је породица од три члана, са дечаком у средини. То су наша деца из Сирмијума. Сви споменици су објављени код Даутова Рушевљан 1983.

Сл. 2: надгробни споменик
Аурелија Симплиција

Међу предметима нађеним приликом археолошких ископавања или случајно, приликом обраде земље, башта или градње, не тако често налазе се предмети који би се могли дефинисати као дечје играчке. Ови предмети, који у почетку нису препознати као дечје или играчке уопште, могу се сврстати у четири категорије.

Прву категорију чине керамичке играчке у облику животиња. У Сирмијуму их имамо две и то обе у форми птице. Предмет у облику младе кокошке (сл. 3) у доњем делу је оштећен, вероватно је имао неку врсту постамента или можда штапа на који је налегао. Рађена је од црвено печене фино пречишћене глине и има премаз беле енгобе на спољној површини који се скоро скинуо. Овакав предмет је могао имати и култни карактер, али је вероватније да је играчка пошто није шупаљ и довољно је чврст да може послужити за игру. Друга играчка у облику птице (сл. 4) коју не можемо дефинисати пошто није очувана глава, има на доњем делу два отвора која су вероватно служила за причвршћивање предмета, а можда је у питању и звечка.

Другу категорију налаза чине керамички предмети у облику посуда малих димензија. У Музеју Срема постоји колекција минијатурних посуда раличитих форми, попут здела, крчага, лонаца, од којих су неки латеноидне форме, највероватније коришћени као део неког кухињског сета за девојчице. Можда су неке од ових посуда могле имати и другу функцију - посуднице за мешање боја или у медицинске или козметичке сврхе, али је свакако могуће да су коришћене и као дечје играчке. Минијатурне посуде су детаљно анализирани у раду о керамици Сирмијума (Premk, Davidović). По месту налаза можемо их поделити на налазе из гробова, тј. са Источне некрополе Сирмијума (Нова циглана) (кат. 60-63), Јужне некрополе на локалитету Кеј на Сави (кат. 68), из керамичке пећи (кат. 69) првог века (Premk 1987, fig. 3, 9) и са различитих локалитета Сирмијума-два суда из I века, један из II-III века са локалитета 49 који је дефинисан као *Вила урбана* у самом центру Сремске Митровице (кат. 70-72); са локалитета 41 (кат. 73); за неке предмете немамо никакве податке о месту налаза (кат. 74-76) (Brukner 1981, 103, sud sa dve drške tip 15, T.108/38).

У трећу категорију улази велики број коштаних и стаклених жетона као и коштаних коцкица па чак и кутија за бацање, који су поред до сада утврђене употребе као улазница у позориште или на хиподром (Milošević 1979, sl. 617, Милошевић 2001, 158) могле заиста да буду коришћене за неке од дечјих игара из римског периода. Ово су уједно игре које се и данас играју, а увек су радо игране и од стране одраслих. Међутим, до сада нису пронађени остаци табли за играње ових игара које су могле бити од дрвета, камена или једноставне урезане на опеци.

Сл. 7: Минијатурни крчаг,
прва половина I века
западни бедем и северозападна
некропола Сирмијума, локалитет 56

Сл. 4: птица
локалитет Сектор VII

Сл. 6: лоптасти судић, II-III век
Локалитет Кеј на Сави на делу
јужне некрополе

Сл. 5: суд, I век
Источна некропола Сирмијума
(Нова Циглана)

Сл. 3: птица-кокошка,
локалитет 42 Сирмијума

Сл. 8: Суд, II-III век
Локалитет 49 Сирмијума

Четврту категорију налаза чине астрагалоидне (зглобне) кости¹ овце или козе за игру *tali*. Мада је налаз ових костију бројан, у Сирмијуму никада није поуздано документовано да су у питању дечје играчке. Од 2002. године детаљно се прикупља и обрађује археолошки материјал са локалитета Сирмијума и до сада се није посебно обрађала пажња на контекст налаза ових костију које су коришћене у игри сличној игри пиљака.

Овај кратак преглед предмета који се могу дефинисати као *дечје играчке из Сирмијума* је само покушај да се покрене ова тематика. Више је него могуће да је играчака било у већој количини, али да до сада нису пронађене. Град величине Сирмијума, где је по анализама архитекте-истраживача Сирмијума др Мирослава Јеремића (2009, стр. 477) живело око 15 000 становника, свакако је имао и одређену количину дечјих играчака. Да ли су се оне очувале, велико је питање, али су поплочане улице Сирмијума сигурно одзвањале од разних дечјих игара и веселих дечјих гласова.

У Музеју Срема организована је 2018. године радионица *Римске игре* где су сва наша сазнања о материјалу који поседујемо, уз проучавање сазнања из читавог римског света, омогућила да направимо неколико реконструкција римских дечјих игара. Користили смо природне материјале: за табле-дрво и опеке, а за пионе су рађени жетони од дрвета и кости, по узору на оригинале из музеја, а такође, набављене су и стаклени жетони. Ова радионица је наишла на изузетан одазив посетилаца, не само деце, већ и одраслих који су се врло радо упустили у римске игре типа *икс-окс* или *мице* (сл. 9).

¹ Захваљујем се мр Драгани Недељковић, палеонтологу Музеја Срема, на уступљеном материјалу.

Сл. 9 - Музеј Срема, радионица римске игре, 2018.

БИБЛИОГРАФИЈА

- O. Brukner, Rimska keramika u jugoslovenskom delu rimske provincije Donje Panonije, Beograd, 1981.
- V. Dautova Ruševljan, Rimska arhitektonska plastika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije, Novi Sad, 1983. godina
- Janković, M. Janković, Rimske igre na teritoriji Srbije, Petničke sveske 62, str. 28-33.
- Jeremić 2009. M. Jeremić, The Sirmium Imperial Palace Complex; in Light of the Recent Archaeological Investigation, Split, str. 471-499.
- Јовановић 1977, А. Јовановић, Комплет за игру из гроба с градског поља у Нишу (IV век), Нишки зборник 3, стр.131.
- P. Milošević, u ediciji Antički teatar na tlu Jugoslavije, Novi Sad, 1979. godine
- П. Милошевић, Археологија и историја Сирмијума, Нови Сад, 2001. година
- A. Premk, Production of Early Roman Pottery in Sirmium, Rei cretariae romanae fautorum Acta XXV/XXVI, London, 1987. Godina, str. 437-450.
- Premk, Davidović, Tipologija keramike Sirmijuma, u štampi

Коњић на точковима, II век
Костолац-Виминацијум, лок. Више гробаља
НМП 03/3752

ИГРАЧКЕ ИЗ ВИМИНАЦИЈУМА: ЕНКУЛТУРАТИВНА ФУНКЦИЈА ИГРАЧАКА У АНТИЦИ

Игра и играчке карактеришу целокупан људски живот и незаобилазни су фактори у изградњи сваке личности током одрастања и стицања нових знања, вештина, понашања и вредности које су им потребне за функционисање у границама доминантне културе.¹ Њихова енкултуративна функција потврђена је у најстаријим цивилизацијама. Комбинацијом вештина за обуку, социјализације и моралног образовања деца су се кроз игру интегрисала у друштво и припремала да преузму улогу одраслих.² Без обзира на степен друштвеног развоја, игра и играчке су задржале високо место у свакој култури, а најстарије сачуване играчке потичу из млађег каменог доба, тј. неолита.³

На развој играчака утицала је промена културно-економских околности током хиљада година, од најстаријих праисторијских култура, преко грчко-римског и средњовековног доба, све до савремене цивилизације обележене великим технолошким достигнућима.⁴ Међутим, цивилизацијски развој највише је утицао на промене материјала од којих су играчке израђиване, а њихов избор зависио је од социо-економских услова и расположивих материјала. Зависно од пола и узраста, разликује се и репертоар играчака.

По свом садржају, дечја игра је потпуно повезана са животом и радом одраслих чланова друштва, стога је основна карактеристика дечјих играчака опонашање предмета из света одраслих.⁵

Антички период

Већина археолошких доказа о животу деце у целини, а посебно за игре и играчке, потиче са археолошких ископавања: из гробова, архитектуре и фунерарне уметности, а значајне информације садрже књижевни извори и грчко вазно сликарство.⁶ Текстови грчких филозофа, Платона и Аристотела, и римских писаца афирмишу предности игре у усвајању моралних лекција и припреми

¹ Layne 2008. године, стр. 5; Balen-Letunić i Rendić-Miočević 1982. година, стр. 40.

² Layne 2008. године, стр. 12, 18.

³ То су најчешће посуде обликоване по узору на посуде које су употребљаване у свакодневном животу Међу њима су поједине израђивали одрасли, али су бројне примерке направила деца, cf. Balen Letunić 2014. године, стр. 11,12; Balen-Letunić i Rendić-Miočević 1982. године, стр. 41.

⁴ Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012. године, стр. 7, 8.

⁵ Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012. године, стр. 9.

⁶ Осим бројних доказа из Грчке, постоји и неколико римских саркофага са представама дечјих играчака, cf. Layne 2008. године, стр. 2-5.

деце за функционисање у складу са правилима и нормама друштва. Социјалне анализе показују да су дечје играчке и игре, још у античкој Грчкој и Риму, утицале на развој бројних когнитивних, бихевиоралних и психолошких способности деце.⁷

Играчке из Виминацијума

Играчке из Виминацијума, главног града римске провинције Горње Мезије, илуструју поједине аспекте живота деце у овом мултикултуралном граду од краја I до V века и потврђују да је римско детињство, на одређени начин, слично детињству какво познајемо данас.

Без обзира на разлике у животима и искуствима дечака и девојчица, богатих и сиромашних, слободних и деце робова, археолошки налази показују да су дечја креативност и маштовитост универзалан феномен, а да су игре и играчке и у римско доба биле битан фактор за интергацију у друштво. Строги и војнички римски морал дозвољавао је играчке само у раној животној доби, сматрајући их недостојним касније, током одрастања.⁸

Виминацијумске играчке потичу претежно из гробова, а највећи број обликован је по узору на свакодневне предмете из живота одраслих. Најчешће су звечке, лутке, минијатурне фигуре

животиња, минијатурне посуде, колица- ваљак, коцкице за игру, жетони, астрагали и касе. Приликом тумачења налаза из гробова морамо бити опрезни јер је често тешко одредити шта је вотивна понуда, а шта је играчка.⁹ На сложеност овог феномена указује и минијатурни коштани креветац из Виминацијума (сл. 3). Откривен је у гробу девојчице/младе девојке из II века. Израђен је као верна копија или модел кревета чије димензије указују да је реч о играчки. Међутим, у фунералном контексту, као вотивни предмет, минијатурни креветац је иницијацијски симбол који везује детињство и зрело доба.¹⁰

Сл. 1: креветац, II век

⁷ Layne 2008. године, стр. 20, 22.

⁸ Balen-Letunić i Rendić - Miočević 2012. године, стр. 30.

⁹ Layne 2008.године,стр. 2.

¹⁰ Спасић-Ђурић 2006.година,стр. 295-310, Т. I)

Звечке

Звечке као врло корисне играчке за бебе помиње Аристотел, наглашавајући да се оне често користе да одвлаче пажњу, а деца заокупљена овом играчком мање разбијају предмете по кући. Такође, он наглашава да стимулишу слух и вид код беба.¹¹

Из Виминацијума су сачуване звечке од теракоте,¹² а израђиване су и од метала у облику обруча са куглицама (*crepitaculum, tintinnabula*) и дршком.¹³ Најчешћа је била анимална форма-голуб, петао и др. (кат. 75-77), а величине су варирале. Звечке већих димензија користили су одрасли да би забављали бебу, као што су поједине звечке биле превише крхке да би њима руковало дете.

Лутке

Лутке су биле једна од најпопуларнијих играчака у Грчкој и Риму, најчешће приказиване као играчке девојчица, што потврђују и открића у гробовима младих девојака. Израђиване су од дрвета, кости (сл. 2) и слоноваче, воска, бронзе и керамике у свим величинама и облицима. Зглобне лутке са покретним рукама и ногама и класичним фризурама појављују се од краја V века пре н.е. и трају до данас. Један од најчешће заступљених модела била је лутка-плесач.

Сложенији примерак представља лутка са покретним зглобовима на рукама и куковима, откривена са малим нађвама, што указује да је вероватно имитирала мешење теста.¹⁴

Из Виминацијума потичу примери статичних и зглобних лутки (кат. 78-80) израђени у виминацијумским керамичарским радионицама. Девојке су пре удаје, у предбрачној ноћи, своје лутке посвећивале различитим женским божанствима, најчешће Артемиди и Афродити, као што су то чинили и дечаци уочи пубертета, симболично се опраштајући од детињства.¹⁵

Сл. 2: покретне-зглобне лутке од кости
Љубљана, друга половина III века
(према Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012, 32, sl. 3)

¹¹ Layne 2008, 24; Dasen 2011. године, стр. 311.

¹² Premk 1995. године, стр. 153.

¹³ Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012. година, стр.31, сл. 1; *Children in Antiquity* 2015. године, стр.8.

¹⁴ Layne 2008. година, стр. 27.

¹⁵ Layne 2008. године, стр. 26 (26, 27) ; Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012. године, стр.32 ; Premk 1995. године, стр.153.

Фигурице животиња

Деца су се радо играла фигурицама животиња од дрвета или керамике, што потврђују примерци из Виминацијума (кат. 80-84), али и са других локалитета.¹⁶

Римски историчар Плиније помиње да су богати родитељи за своју децу правили мале зоо-вртове, те су у недостатку живих животиња користили моделе птица, паса, мачака и др.¹⁷ Најпопуларнији су били коњићи, а примерак из Виминацијума (кат. 82) је на точковима и покретан. Интересантно да је слична форма коњића на точковима позната из Атине, још из VIII века пре н.е.¹⁸

Фигурине коња су бројне у дечјим гробовима, а често постоји дилема да ли је реч о вотивном прилогу или играчки.¹⁹ Точкови који обезбеђују кретање сугеришу да је ипак реч о играчки.

Минијатурне посуде

Минијатурне посуде представљају честе налазе на праисторијским и римским локалитетима, али су подједнако заступљене и у савременом добу. Ова врста предмета својим обликом копира посуде за свакодневну употребу, при чему се срећу две групе: посуде које су израђивали грнчари, као веште и потпуне копије посуда стандардних димензија, и оне које су невешто правила деца, често са отисцима дечијих прстију.²⁰ Оне су имале практичну и васпитну функцију у циљу припреме деце за будућа задужења.²¹ Минијатурне посуде из Виминацијума (кат. 85-87) израђиване су у локалним виминацијумским керамичарским радионицама, али поједине ручно обликоване примерке вероватно су израдила деца.²²

Двоколице, колица - ваљак

Судећи по приказима на грчким вазама и римским споменицима, омиљена дечја играчка биле су и двоколице које су деца гурала пред собом. Колица са четири точка,

Сл. 3: представа ваљка на атичкој црвено-фигуралној вази (420-410. г.п.н.е.) (према Dasen, 2011, 310, 18. 10)

¹⁶ Layne 2008. године, стр. 32.

¹⁷ Premk 1995. године, стр. 153.

¹⁸ Layne 2008. године, стр.31; Dasen 2011. године, стр. 311; *Children in Antiquity* 2015. године, стр. 8.

¹⁹ Premk 1995. године, стр. 152, 153.

²⁰ Balen-Letunić i Rendić-Miočević 1982. година, стр. 41; Premk 1995. година, стр.153.

²¹ На то указују минијатурне посуде из гвозденог доба које су откривене у Истри, у пепелу пећи у којој је припремана храна. Разлике у квалитету израде указују да је део њих направила искуснија особа, док је оне невеште, у игри, али опонашајући производе мајстора, направило дете, cf. Valj 2015. година, стр. 71, 91.

²² Premk 1995, 153; Спасић Ђурић 2015.године,стр. 47, 48.

већих димензија, имала су практичну функцију-одрасли су у њима возили децу.²³ Иако се сматрају карактеристичним за дечачке, њихова функција није полно специфична јер их користе и девојке.²⁴ Судаћи према представама на грчким вазама (сл. 3) ваљци или колица су били дизајнирани како би помогли нестабилном детету да прохода. Могуће је да су најпре употребљавана као шеталице, а кад дете одрасте, коришћена су као играчка-колица.²⁵

Било је и других колица, конструисаних да их вуку искључиво животиње, а која су поседовала деца римске елите.²⁶

Керамички точкићи из Виминацијума различитих димензија (кат. 89-91) вероватно су припадали фигурама животиња на точковима или ваљцима-колицима, тј. играчкама-двоколицима.

Друштвене игре

Виминацијумско становништво је слободно време испуњавало друштвеним или играма на срећу (*duodecim scripta*, *ludus latronculorum* и *talus*), које помињу литерарни извори. Бројни жетони, коцкице за игру (кат. 92-94) и табле за коцкање сведоче о њиховој популарности, не само код одраслих већ и код деце.²⁷ Хазардне игре на табли Рим је преузео из Грчке, и у време Царства биле су раширене по свим провинцијама.²⁸

Комплети за игру у Србији јављају се са доласком Римљана и трају и у средњовековном периоду. Пре тога су коришћени астрагали, који настављају да се користе како у античком добу тако и у средњовековном периоду.²⁹

Основни делови комплета за игру су: табла (*tabula lusoria*), коцкице, жетони и пехари за мешање коцки. Табле су најчешће биле обележене са обе стране, мада су познате и једностране.³⁰

Приликом обележавања коцки водило се рачуна о томе да збир наспрамних страна буде једнак броју седам, што указују на магијско-религијску улогу коцке у римском друштву. Различито обележени жетони означавали су различите вредности бацања коцке, при чему је највећа вредност називана *Venus*, а најмања *canis*.³¹

Међу децом су били омиљени астрагали, тј. необрађене/обрађене зглобне животињске кости, које су деца бацала у ваздух (тзв. игра ”дизалице“). Циљ игре био је да се астрагали баце

²³ Balen-Letunić i Rendić Miočević 2012. године, стр. 33.

²⁴ Layne 2008. године, стр. 23, 24

²⁵ Dasen 2011. године, стр.310, 18.10; Layne 2008. године, стр.25, 26.

²⁶ Layne 2008. године, стр.25.

²⁷ Спасић-Ђурић 2015.године, стр. 67, 68, сл. 69; Layne 2008. године, стр. 24, 29; *Children in Antiquity* 2015, 8.

²⁸ Petković 1995. године, стр.53.

²⁹ Petković 1995.године, стр.53; Спасић Ђурић 2015. године,стр. 67.

³⁰ Израђиване су од различитих материјала (дрво, камен, глина, метал), а могле су бити импровизоване и урезане у под. Најчешће су исцртаване у облику шаховских поља на грађевинским опекама пре печења. Величина табли је зависила од броја жетона и броја играча који су учествовали у игри. Познате су табле са 5 x 5 поља, али и оне које су имале преко 10 x 10 поља, cf. Petković 1995.године, стр. 53, 54.

³¹ Petković 1995. год., стр.53, 54; Спасић-Ђурић 2015. године, стр. 67, 68.

у ваздух и ухвате на задњој страни руке. Уколико би пали на земљу, морали би да се покупе, не дозвољавајући онима на задњој страни руке да падну. Астрагали су се такође користили за коцкање, а различито обликоване стране су представљале различите вредности. Римски књижевник Марциал (*M. V. Martialis*) у својим епиграмима говори о привржености римске деце орасима и напомиње да наизглед невина игра са орасима може бити почетак опасне навике коцкања. Песник Катул (*G. V. Catullus*) истиче да се младићи пред женидбу одричу својих ораха и играчака, што је симбол преласка из детињства у зрело доба.³²

За бројне игре и играчке у Грчкој и Риму не постоје материјални подаци, али о њиховој популарности сведоче литерарни извори и представе на грчким сликаним вазама. Деца су се тада играла *Штула*, *Жмурки*, *Натезања*, *Ужади*, *Коњића*, као и папирним змајевима или љуљала на љуљашкама и сл.³³ Једна од омиљених играчки била је и зврк (*turbo*), израђен од шимшира, кости, метала, керамике и сл.³⁴

Независно од пола и узраста, биле су врло популарне игре лоптом (*pila*), а мушкарци су лопту користили и за игру ногама. Лопте су прављене од текстила и пуњене перјем, а често је коришћен надуван мехур вола или свиње. Како би спречила пуцање, деца су га облагала кожом.³⁵

Бројне игре за дечаке подразумевале су тестирање снаге и припреме за ратовање, а такве игре сматране су друштвено корисним. Коришћене су фигурице ратника израђене од различитих материјала и минијатурно оружје као копија оружја одраслих.³⁶

Сачуване су само играчке од трајнијих материјала (керамика, кост, камен и метал), али несумњиво да су играчке израђиване и од органских материјала који су подложни брзом пропадању (слама, трска, дрво, кожа, текстил и сл.). Деца су се, баш као и данас, играла материјалима затеченим у близини (глина, песак, облутак, семенке, шкољке, дрвени штапови, цвеће) и мањим безопасним животињама (мачкама, псима, зечевима).³⁷

Уз информације које доносе литерарни извори, грчке сликане вазе, фунерарна уметност и археолошки налази са бројних римских локалитета, играчке из Виминацијума представљају значајан допринос познавању игре и играчака током римског периода, као и њиховој важној улози у процесу укључивања у културу. Сличност појединих римских играчака са данашњим даје им карактер безвремености.

³² Layne 2008. год., стр.30, 31.

³³ Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012.год., стр. 33, сл. 5.

³⁴ Layne 2008.године,стр.29; Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012.године,стр. 33, 34.

³⁵ Layne 2008. године, стр. 33

³⁶ Layne 2008.године, стр.35-40.

³⁷ Бален-Лентулић, Рендић-Миочевић 1982.год, стр. 40.

БИБЛИОГРАФИЈА

Balj, L. 2015.

Učenje kroz igru-lončarstvo i izrada igračaka u prapovijesnoj Puli (Learning Through Play-Pottery and the Making of Toys in Prehistoric Pula), *Histria Archaeologica* 45/2015.године, Pula, Arheološki muzej Istre: стр.71-94.

Balen-Letunić, D. 2014.

Osvrt na igračke pretpovijesnog razdoblja (An overview of prehistoric toys), *Etnološka istraživanja* 18/19, prosinac 2014.године, Zagreb, Etnografski muzej: стр.11-17.

Balen-Letunić, D. i Rendić-Miočević, A. 1982.

Igre i igračke u prethistoriji i antici, u: *Umjetnost i dijete* 14/82, Zagreb: стр.40-48.

Balen-Letunić, D. i Rendić-Miočević, A. 2012.

Čarolija igre: Igračke u pretpovijesti i antici iz zbirki Arheološkog muzeja u Zagrebu ((The magic of play: Prehistoric, Greek and Roman toys from the collections of the Archaeological museum in Zagreb), Zagreb, Arheološki muzej.

Dasen, V. 2011.

Childbirth and Infancy in Greek and Roman Antiquity in: A Companion to Families in the Greek and Roman Worlds, Beryl Rawson (Editor), Mar 2011, Wiley-Blackwell, Publishing Ltd: 291-314.

Layne, J. M. 2008.

The Enculturative Function of Toys and Games in Ancient Greece and Rome, Theses and Dissertations, College Park in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts, University of Maryland, Department of Art History and Archaeology /<http://hdl.handle.net/1903/9209>

Petković, S. 1995.

Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije Gornje Mezije, posebna izdanja, knjiga 28, Beograd, Arheološki institut.

Спасић Ђурић, Д. 2006

Lectus genialis из Виминацијума, Гласник српског археолошког друштва 22 (Београд): стр.295-310.

Premk, A. 1995.

Terra-Cotta Animal Figurines from Viminacium, *Старинар* (н.с.) 45-46/1994-1995,143-154.

Спасић-Ђурић, Д. 2015.

Град Виминацијум, Пожаревац, Народни музеј Пожаревац.

Children in Antiquity 2015.

Children in Antiquity, Greece & Egypt, The exhibition *Children in Antiquity*, (Beaumont, L., Harrington N. and Candace Richards, C.), The University of Sydney and Nicholson Museum, Sydney University Museums.

Фигурица лава, калуп, II век
Костолац-Виминацијум, лок. Више гробаља
НМП. 03/2290

Жетони (59 ком.), II-III век
Костолац-Виминацијум, лок. Пећине,
НМП. 03/4038

Цедиљка (ђевђир)-дечија играчка
НМП ЕЗ, инв. бр. 844

ДЕЧЈЕ ИГРАЧКЕ КАО ПРОИЗВОДИ ГРНЧАРСКОГ ЗАНАТА

Дечје играчке, као производи грнчарског заната, представљају наслеђе античке традиције.¹ Израђивали су их локални грнчари у радионицама заједно са осталим производима свог заната. Најчешће су се производиле минијатурне посуде, пиштаљке и касице.

Минијатурне посуде

Минијатурне посуде рађене су по истом типском моделу посуђа које се користило у домаћинству: тестије, лончићи, котлајке, бокали, шерпе цедиљке, ћупови, тањери.² По техници израде, облику и начину украшавања представљале су одраз одређене регионалне продукције. Персида Томић је, истражујући грнчарство у Србији и анализирајући збирку Етнографског музеја у Београду, дошла до закључка да је ова врста дечјих играчака рађена по узору на пиротске судове.³ Како је традиционална грнчарска производња у читавом Браничевском региону, пожаревачком крају и шире била под утицајем... у пожаревачком крају и шире, читавом Браничевском региону, била под утицајем тзв. "пиротског грнчарства"⁴ и дечје играчке су по својој форми и намени типични облици за ову врсту грнчарских производа.

У етнолошкој збирци Народног музеја у Пожаревцу чувају се следеће минијатурне посуде: тестија (сл. 1), бокал, котлајка и цедиљка (ћевђир). Рађене су на ножном колу. Тестија, бокал и котлајка украшене су белом енгобом и нису глеђосане, док је ћевђир глеђосан безбојном глеђу.

Сл. 1: тестија-дечија играчка
НМП ЕЗ, инв. бр. 2640

¹ Погледати рад Драгане Спасић Ђурић, *Дечије играчке из Виминациума*, у истом каталогу

² Персида Томић, *Грнчарство у Србији*, Етнографски музеј у Београду, Београд 1983. год., стр. 150-152

³ Исто, 150.

⁴ Пожаревац је у XIX веку био центар у који су долазили грнчарски мајстори из Пирота и околине и у њему боравили или као печалбари или се трајно настањивали (Даница Ђокић, *Занати у Пожаревцу крајем XIX и почетком XX века*, Народни музеја Пожаревац, Пожаревац 1996. год., стр.46-50). Грнчарски мајстори, који су и у другој половини XX века радили у Пожаревцу били су пореклом из околине Пирота

Сл. 2: котлајка-дечија играчка
НМП ЕЗ, инв. бр. 2638

Тестија и бокал су служили за држање течности, котлајка (сл. 2) за ношење хране на њиву, а цеђилка (ђевђир) за цеђење течности. Као дечје играчке, имале су улогу у васпитавању и едукацији деце, која су кроз игру опонашала свет одраслих, у овом случају послове везане за домаћинство - као што су припремање, чување и сервирање хране и течности. Тестију, бокал и котлајку израдио је пожаревачки грнчар Божидар Џунић 1983. године, а ђевђир Милан Павловић из села Чешљеве Баре 1960. године. Према збирци Етнографског музеја у Београду највише дечјих играчака (судова) било је израђено половином XX века, а има их и из тридесетих година XX века.⁵

Дечије играчке у виду минијатурних посуда израђивале су се у Пожаревцу скоро до осамдесетих година XX века, вероватно више по инерцији грнчарског заната, него што су биле у употреби као играчке у времену када се тржиште дечијих играчака битно мења под утицајем потрошачког друштва и савременог начина живота које нуди нове форме и садржаје. Међутим, пожаревачки мајстор Божидар Џунић их је ипак направио за продају, како је наведено у инвентару етнолошке збирке Народног музеја у Пожаревцу.

Пиштаљке

Пиштаљке су се израђивале најчешће у виду судића и фигурица: тестијца, вазница, птица (сл. 3), пловки, коњића, патуљака.⁶ У етнолошкој збирци Народног музеја у Пожаревцу налазе се две пиштаљке. Једна је у облику птице, а друга патке, израђене почетком шездесетих година XX века. Произвођење различитих врста звукова је у свим временима и на свим просторима био саставни део одрастања. У најранијем детињству у ту сврху су коришћене звечке, а касније пиштаљке. Оне су биле добра забава деци.

Сл. 3: пиштаљка (птица)
НМП ЕЗ, инв. бр. 851

⁵ Персида Томић, нав. дело, стр.150-151

⁶ Исто, стр. 151-153

Касице

Касице нису типичне манипулативне играчке које су деца користила у игри, али имају кључне елементе по којима их можемо сврстати у дечје играчке. Оне су намењене деци, израђиване су у облицима привлачним дечјем свету и имају улогу да код деце развијају одређени однос према новцу, као део васпитања и одрастања. Касице су познате још од античког периода. Израђиване су у облику различитих животиња - мачке, петла, јежа (сл. 4), зеца (сл. 3) или воћа и поврћа као што је парадајз. Да би изгледале што лепше, верније и веселије, бојене су масном бојом и емајл лаком. У зависности од облика, прављене су на ножном колу, ручно дорађиване или у калупу. Касице из Етнолошке збирке Народног музеја у Пожаревцу израђене су шездесетих година XX века, а радили су их грнчари Димитрије Игић из Жагубице и Јован Костић из Пожаревца.

Сл. 3: касица-зец
НМП ЕЗ, инв. бр. 842

Сл. 4: касица-јеж
НМП ЕЗ, инв. бр. 840

Минијатурно посуђе, пиштаљке и касице биле су познате још у антици. Ове форме су се као производи грнчарског заната очувале до шездесетих година XX века, као део традиционалне културе. Савремена култура је донела нове материјале и облике прилагођене савременим условима живота, али су ове врсте играчака и даље део дечјег света и маште које децу васпитавају и образују кроз игру уводећи их у свет који их чека.

Лутка, XX век
(из приватне колекције)

Сузана Антић
Народни музеј Зајечар

ЛУТКАРСКО ПОЗОРИШТЕ У ЗАЈЕЧАРУ (Осврт)

Као неисцрпна ризница изузетних тема, културно наслеђе данас је више него икад сачињено од онога што је преостало - од историјске и социокултурне меморије, пошто је све друго заборављено, а дисконтинуитет и заборав су страшни наговештаји шта све може да се деси једној култури када се суочи са негирањем и поништавањем свега онога што је вредно из прошлости. Уосталом, свако ко се упусти у намеру сведочења духа прошлости, за коју смо мислили да је не разумемо или јако добро познајемо, најће на свашта, на ожиљке трајно утиснуте у свој идентитет и времену садашњем, будући да се вечито увек враћа, и то је највећа истина.¹

Јачањем свести о важности очувања властите културне посебности, неколико новинских чланака о Луткарском позоришту у Зајечару постају место промоције локалне заједнице. Архивирани примерци новина *Тимок*² важан су извор знања и информација о протеклим временима и догађајима. Новине су сиров истраживачки материјал који врло прецизно и свеобухватно сведочи о ономе што се појединцима и друштву догађало, на који су се начин појединци и друштво у целини забављали, којим су културним вредностима давали предност, а које су занемаривали...³

Лист Тимок, 26. март 1954. године, стр. 5.

ЗА НАШЕ НАЈМЛАЂЕ

Основано луткарско позориште

Најзад су и наши најмлађи становници добили своје позориште па ће они моћи, гледајући у луткарском позоришту "Црвенкапу", "Мачка, петла и лију" и друге позоришне комаде, да се пријатно разоноде и забављају.

Луткарско позориште у Зајечару основано је при Градском савету пионира, залагањем и неуморном бригом учитељице Данице Тодоровић. Ова млада установа наишла је на пуно разумевање код школских власти.

¹ <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/pristojnost-prema-kulturi-secanja/>

² "Тимок", лист региона Зајечар. Оснивачи: Међуопштинска конференција ССРН и Скупштина међуопштинске регионалне заједнице Зајечар. Излази од 06.01.1952. године. (Мр Станко Митић, Сто година штампе у Тимочкој крајини-стилске и жанровске карактеристике штампе подручја Зајечар од 1889-1989. године, Зајечар 1994, стр.10)

³ Новински чланци о Луткарском позоришту у Зајечару из листа "Тимок" су прекуцани. Захваљујем на сарадњи Историјском архиву "Тимочка крајина" у Зајечару.

Луткарско позориште има и своју малу "историју". Пре две године, у сали "Кривеља" приказане су кратке бајке и скечеви за пионире, нарочито приликом дочека Нове године. Организатор ових приредби била је Александра Кузнецова, председница тадашњег АФЖ-а и радила је уз пуну помоћ Олге Мартиновић, службенице из Зајечара. Другарица Кузнецова се више пута обраћала дирекцији Народног позоришта са молбом и предлогом да се при позоришту оснује Луткарско позориште. Међутим у томе се није успело. Једног лета, у оквиру Дечје недеље, Градска секција АФЖ-а, уз сарадњу Кузнецове, Вере Силајеве и Олге Мартиновић, успела је да деци прикаже бајку "Посејао деда репу". Том приликом предузеће "Сидро" је поклонило бину која је рађена по нацрту другарице Кузнецове.

Приликом отварања нове школске зграде, пионире су добили своју салу и тада је покренуто питање сталног луткарског позоришта. Предлог је прихваћен и позориште је отворено. Тако је Зајечар добио још једну културну установу о којој се, нажалост, још увек у граду мало зна, али зато за њу знају баш они којима је намењена, знају за њу сви пионире града.

О дочеку Нове године, деца су гледала "Црвенкапу" и дивила се костимима, декору и луткама а све то су израдиле Силајева и Кузнецова, док је средства обезбедио Савет пионира.

У припреми је бајка "Ивица и Марица" од Каписазовића.

Вера Бајић

Лист Тимок, 31. децембар 1954. године, стр. 4.

Плодан рад луткарског позоришта

Луткарско позориште Градског савета пионира, основано је прошле године. За годину дана рада, Позориште је дало низ успешних представа за децу. На репертоару овог позоришта биле су бајке: "Црвенкапа", "Ивица и Марица", "Мачак и петао", "Деда и репа". Завршене су припреме пред приказивање "Снежане и седам патуљака". Израду позорнице, декора и лутки врше Аља Кузнецова и Вера Силајева уз помоћ Драгише Баљошевића, наставника из Зајечара.

Израда лутки и декора тежак је и компликован посао, изискује доста умешности, смисла за лепо а и времена. Није једноставно урадити све ово тако да се деци дочара атмосфера бајке и маште, употребити за све ово драгоцено слободно време и од своје собе направити-радионицу (како то чини Силајева) а све то-добровољно. То одиста могу само они који имају љубави за децу. Треба макар најкраће време учествовати у том раду, осетити њихово задовољство и видети ту преданост и марљивост,

Из једне луткарске представе, Лист "Тимок", 1956.

па тек онда схватити величину ових напора и воље. Поред тога, бити и ”глумац“ и са успехом руковати луткама. Овде треба поменути и видљив допринос Сретена Николића, електричара, који је бесплатно уредио инсталације позорнице.

Лист Тимок, 1956. година

Многи Зајечарци још и не знају да у њиховом граду постоји једна мала и скромна установа, изванредно корисна а популарна код школске деце.

Основано пре нешто више од три године, Луткарско позориште је до данас приказало девет бајки, одлично спремљених, богато опремљених и приказаних свака по двадесетак пута. Ево тих бајки: Црвенкапа, Деда и репа, Мачак, петао и лисица, Снежана и седам патуљака, Срташан сан, Ивица и Марица, Василиса Прекрасна, Љиљана и пахуљице и Огњило. Све те бајке, дочаране уз максимум залагања и маште, уз богат декор, одлично и зналачки израђене лутке - имале су за ово релативно кратко време близу две стотине представа. Нека је свакој присуствовало на стотинак малих (и великих) гледалаца - ето очас цифре од близу двадесетак хиљада одушевљених гледалаца. Да ли је овде нужан макар какав посебан коментар? Да ли је потребно истицати од колике је васпитне важности једна оваква установа, ма колико она била тиха и скоро непозната. Њен утицај на живот и стицање навика код деце осмогодишњих школа несумњив је. Није претерано рећи да је Луткарско позориште у Зајечару један изванредно важан и значајан културни и васпитни фактор. Само као таквом му треба прилазити, само као таквог га оцењивати. Не заборављајући да је кроз његову салу прошло, за три и по године, двадесетак хиљада најмлађих...

Луткарско позориште основано је на иницијативу Градског савета пионира. Иницијатор је била Александра-Аља Кузнецова. То је одмах прихватила Вера Силајева и све до данас, Силајева је руководилац позоришта, његов стуб, његов главни актер, редитељ, декоратер - и све остало. Да, у правом смислу те речи све остало. Она израђује лутке, костиме и декор, она ”говори“ све улоге, она врши избор дела, ”режира“ и врши све послове везане за представу. Сваком ко иоле зна шта је једна позоришна, макар и луткарска, представа, биће одмах јасно колико је допринос Вере Силајеве у овом малом, скромном, непретенциозном позоришту, у овој уметничкој установи намењеној најмлађој позоришној публици.

Временом, Луткарско позориште је проширило рад. Пришао му је још један наставник- Драгиша Баљошевић. Он је примио дужност драматизатора и обрађивача и у њему је Силајева нашла вредног и вичног сарадника. Отишло се даље. Уместо да њих двоје, Силајева и Баљошевић, говоре све текстове, ”играју“ све улоге, ангажован је један број ученика виших разреда осмогодишњих школа који су ”глумци“, они тумаче улоге, говоре њихове текстове и рукују луткама. Временом, а то се и хоће, ученици ће скоро сами руковати својим позориштем. Биће то деце позориште - за децу.

Вредан је пажње још један моменат: сваку премијеру Луткарско позориште приказује и за децу околних села. Редовна је појава да ученици школа из дванаестак села долазе на премијере и гледају представе.

На тај начин, сеоска деца имају једно сазнање више, једно задовољство више. И она, поред својих другова из града, уживају у уметничким представама Луткарског позоришта - ове несумњиво културне и васпитне установе којој треба указати више пажње и материјалне помоћи.

Р.П.

Делатним читањем рукописа своје традиције, успоменама и представама о прошлости градимо слику о себи и благовремено учачамо изазове будућности. Биће велика грешка ако данашња покољења не увиђајно окрену леђа и изгубе меру у раскиду са традицијом, јер она живи у њима као мала скривена тајна. Без познавања ауторитета прошлости и умног вредновања виталних образаца културног и духовног наслеђа не могу се отворати велика врата будућности.⁴

Услови у којима и под којима се данас живи, доносе новине и у методологији рада музеја, као медијума између времена прошлог, времена садашњег и времена будућег. Материјални извори имају примарну улогу јер ништа не може заменити садржаје које предмет открива додиром.

Одељење етнологије Народног музеја у Зајечару има и збирку играчака, која је скромна али квалитетно формирана у садржајном и описном погледу.

Играчке осликавају једно време и присутне су током читавог живота. Представљају огледало појединца, друштва и простора. Одавно су постале равноправни музејски предмети попут одеће, накита, намештаја...

Поред дрвеног флипера из 1920. године (сл. 1), ручно направљеног металног митраљеза из 1935. године (сл. 2), посебно место заузимају и текстилни гуштер (сл. 3) из педесетих година прошлог века, гумене играчке седамдесетих и осамдесетих, пластика и *Супер хероји* деведесетих година XX века као и друштвене игре *Монопол* и *Не љути се човече*, уз које се деца и данас забављају, развијају машту и уче нове ствари.

Сл. 1: флипер-дечија играчка
Зајечар, 1920. год.
НМЗ ЕЗ инв. бр. 2705

Сл. 2: противавионски митраљез-дечија играчка
Зајечар, 1935. год.
НМЗ ЕЗ инв. бр. 2684

Сл. 3: гуштер-дечија играчка
Зајечар, половина XX века
НМЗ ЕЗ инв. бр. 5552

⁴ Исто, 1

Лутка-анђео, XX век
(приватна колекција)

Лутка, XX век
МКН, инв. бр.47

ОД КУКИЦЕ ДО ЛУТКИЦЕ, ДРВЕНИХ ШТАПИЋА И КОЊИЋА

Музеји, етнологија и антропологија су тесно повезани. Школовање у домену ове научне дисциплине даје могућност етнологима и антрополозима да се баве најразноврснијим збиркама на различите начине. Интердисциплинарност олакшава истраживања, развија комуникацију унутар институције и ван ње, чува културу сећања у савременом друштву.

Подстакнута истраживачким радом колега дајем допринос музеолошкој науци кроз могућност примене теоријског модела културне биографије предмета који су се употребљавали половином XX века. Опис и значења предмета указују на музејски потенцијал, али и на теоријска и методолошка ограничења приликом анализе, као и употребе у музејској пракси. У овом раду сам кроз неколико предмета покушала да испричам причу о њима. Не постоје практично никакви подаци, осим неколико реченица у њиховој музејској документацији. Предмети припадају збирци играчака.

Поред музејске етике, потраге за истином, аутентичности, истраживања докумената, позивање на научне изворе, преношења поруке и чувања сећања, данас можемо рећи да живот музејског предмета, када му кустос да значење и проговори уместо њега, ствара комуникацију у односу на било коју реалност или ствара свремену комуникацију.

Циљ овог рада је да, у неизбежном контексту прошлости, стави у средиште човека, односно дете, да играчке и предмети везани за детињство добију уметнички легитимитет баш зато што су изложени у музеју, јер музејске интерпретације реалности дају безброј могућности. Визуелна култура посматра човека - уметника овде и сад у оквиру друштвене заједнице, па музеј постаје дело креативних истраживача који нам помажу како да мислимо у савременом свету.

Музеј у Неготину је комплексног типа, основан је 1934. године на иницијативу грађана. Временом је етнологска и антрополошка музеологија претрпела трансформације које у великој мери зависе од кустоса, етнолога-антрополога, који међусобно сарађују и уче једни од других, градећи тако квалитетне односе и омогућавају савремен музеолошки приступ културним процесима и феноменима. Развитак музеологије омогућује да музејски предмет има свој живот.

Користила сам сваку прилику на терену да прикупим грађу и податке о играчкама, играма и детињству. Није само у Неготинској Крајини специфичност да се са прављењем нових кућа, куповином новог намештаја, посуђа, баца оно старо, исти случај је и са играчкама. Остала су сећања људи о томе како су се играли и чиме, али тих прича је мало јер се села у овом делу Србије остају пуста. Оно што ми је посебно привукло пажњу је поклањање играчака и гардеробе. Кад дете порасте,

старији поклањају играчке млађој деци рођака или пријатеља. Најчешће приче на које сам наилазила су о томе како су се деца школског узраста играла у школи.

Дете почиње са игром већ у првим данима живота, погледом прати покрете руке или звечке (коју је мајка некада сама правила). Када дете почне да седи, око њега се стављају разне играчке које може да опипа и игра се њима, али се води рачуна да буду прилагођене узрасту детета, како се не би повредило. Како дете расте, почињу озбиљније игре: опонашање животиња, прављење колиба, пушака од зове, игре кликерима, прављење колача од блата, песка и слично. Можемо направити и условну

поделу на женске и мушке дечје игре, нпр. девојчице су правиле лутке од крпа, вуне, памука, од клипа кукуруза, облачиле их итд. Постојале су и заједничке дечије игре у којима су учествовали дечаци и девојчице, нпр. *Иде маца око тебе*, *Жмурке*, *Прескакалице*, *Царе царе колико је сати*, *Ђушке*, *Између две ватре*, *Свадба*, *Свињице*, *Љуљање*, *Лазарице*, *Туцање јајима*, *Фоте* итд. Заједничко свим овим играма је да су деца, играјући се, развијала своју машту и интелект, и на тај начин учила. Игре и играчке омогућавале су им социјализацију која им је касније у животу била потребна.

Дечје игре и играчке су се развијале кроз историју, али овде нећемо говорити о њиховој типологији или техничком развоју, већ ћемо издвојити предмете који се налазе у нашем музеју и дати им право значење и место. Овакви предмети су реткост у нашим музејима и можда представљају најмање збирке, ако их има, описи о њима су скромни или у фрагментима. Овим приказом дајем допринос заборављеним играчкама из детињства у традиционалној култури, које су сада музејски предмети.

Играчка, као материјални чинилац игре, јавља се још у временима пећинског сликарства када је наш предак остављао своје трагове на зидовима пећина.¹ Тако је остало све до данашњих дана, када се разним играчкама-па и компјутерским игрицама деца забављају. Играчка је привлачна, испуњава дечји емотивни свет, даје деци психичку стабилност.

Од праиграчака, првобитних археолошких минијатура из свакодневног живота, преко оних народних из традиционалне културе, израђених руком од различитих материјала и на селу и у граду, до савремених играчака занатске, а касније индустријске израде (на даљинско управљање, све до савремених компјутера)-функција играчке остала је иста. Она обезбеђује најосновније

Сл. 1: дечија игра "свињице", Кобишница, XX век

¹ Пећинско сликарство у Магури (Бугарска), забележено на теренском истраживању

Сл. 2: штапови, XX век
МКН, инв. бр. 44, 45, 46

дечје потребе у процесу одрастања и социјализације као што су: срећа, радост, утеха, сигурност, отклања страх, чини дете психички мирним и задовољним.

Од разних дрвених играчака (лук и стрела, чигра, ротационе играчке, дрвени кругови) издвајамо штапове који се у овом крају називају *кољиндрец*² и који могу бити разних дужина (сл. 1). Праве их старији за Божић, тако да овакве играчке имају и култни карактер јер су везане за конкретан обичај. Штапови су дужи уколико је дете више, и обрнуто. Шарају се тако што се кора штапа огули, штапови се обавију ликом и на ватри прегоре како би се добиле шаре. За Божић деца иду од куће до куће, носећи ишаране штапове на које се ређају лицидерски колачи кружног облика. Деца имају пригодне називе коринђаши или кољиндреци (као и штапови). Положајници су први посетиоци, штаповима царају ватру верујући да ће тако домаћинима донети срећу. Ако укућани одбију мале коринђаше, верује се да ће их несрећа пратити целе године. Неке од пригодних божићних песама које се певају приликом обилазака кућа и царања ватре штаповима су Ја сам мали коринђаш, дај ми газда шта имаш, Колико варница толико парица итд.

У овом делу источне Србије положајник може да буде жена или мушкарац (који доноси бадњак), али су деца најважнији актери божићних светковина, нарочито код Влада. Обичаји са положајником представљају митског претка који доноси плодност и срећу, и испуњени су дечјом раздраганашћу. Домаћини би децу даривали слаткишима, воћем, а сваки штап-кољиндрец био је окићен колачима.

Етнолошка збирка Музеја Крајине поред ова три украшена штапа од дрвета, која су деца користила за царање ватре у време божићних обичаја у традиционалној култури источне Србије, поседује и лутку као и дрвеног коњића.

Лутка је направљена од крпа, које представљају народну ношњу састављену од чипкане беле кошуље са црвеним машнама на рукавима и црног прслука од плиша украшеног шљокицама, као и сукња од платна тамноплаве боје, у доњем делу украшене зеленим концем и шљокицама. Преко сукње везана је бела кецеља украшена црвеном траком по ивици. Глава лутке направљена је од пластике са уцртаним контурама лица (обрве, очи, нос, усне). Овом играчком су се углавном играле девојчице или је она стајала као украс у неком домаћинству.

² Називи на влашком (забележени на терену): кољинда, кољиндрец, кољиндаши, кољинђаши, кољиндари

Дрвени коњић - столица од дрвета у облику стилизованог коњића са металним ножицама (3 комада) коришћена је у салону Фризерске задруге у Неготину, све до њеног гашења средином друге половине XX века (сл. 3). На њој су седела деца док би их фризер шишао. Столица има навоје који омогућавају да се столица-коњић прилагоди висини детета. Поред функционалности и естетике, овај предмет имао је и психолошку карактеристику уколико се дете плаши шишања, да му скрене пажњу и да га утеши.

Наведени предмети потичу из Неготина, али користила су их и деца са села и из града. Сваки је занимљив на свој начин, и свакако представљају вредан инвентар етнологске збирке Музеја Крајине у Неготину.

Данас се у свету произвођачи дечјих играчака труде да помоћу најсавременијих достигнућа науке и технике обезбеде сигурност детета, одговоре здравственим, психолошким, педагошким и другим захтевима. У креирању играчака учествују многи стручњаци - инжењери, дизајнери, психолози, етнологи, социолози, историчари, педагози - зато што се играчка сматра веома значајним васпитним средством. Пројекти израде играчака морају да испуне разне стандарде и критеријуме које поставља савремено друштво.

Традиционална култура у изради и коришћењу играчака такође је имала одређене системе и стандарде, који су дете чинили срећним и били корисни у његовом процесу одрастања. На нама је да тај контекст очувамо и представимо као вредност нашег културног наслеђа.

ЛИТЕРАТУРА

Рад војвођанских музеја 23-24; Нови Сад, 1974-1978, стр. 77-109.

Порекло и значење годишњих обичаја, каталог изложбе; Етнографски музеј, Београд, 1972.

Изложба дечјих играчака, каталог изложбе; Етнографски музеј, Београд, 1958.

Мирослава Лукић Крстановић, Драган Радојчић, *Нематеријално културно наслеђе у Србији, праксе, знања и иницијативе*, Гласник Етнографског музеја бр. 79, Београд, 2015. године стр. 166-176.

Милош Зарић, *Културна биографија ствари у музеолошкој перспективи; Прича о гуслама од војничког шлема*, Гласник Етнографског музеја бр. 81, Београд, 2017. године, стр. 11-38.

Да ли су антрополозима потребни музеји? - антрополошка анализа, улога етнолога-антрополога у музејима, Гласник Етнографског музеја бр. 80, Београд, 2016.година, стр. 89-110.

Од Копитофа на дар – другачији поглед на културну биографију ствари, Гласник Етнографског музеја бр. 80, Београд, 2016. године, стр. 111-134.

Вера Шарац Момчиловић, *Од кукице до пређице*, Гласник Етнографског музеја бр. 80, Београд, 2016. године, стр. 157-162.

Сл. 3: Дрвени коњић, XX век
МКН, инв. бр. 48

лутка-клоун Арлекино, XX век
ЗМК Е3346

ИГРАЧКА - ФРАГМЕНТ ПРОШЛОСТИ ИЛИ ЕЛЕМЕНТ ”НОВЕ“ СТВАРНОСТИ

Склоност ка игри својствена је готово свим живим бићима. Она је једна од основних, свакодневних потреба људи и животиња, присутна од настанка света. Игра је у различитим облицима заступљена у свим културама и у свим периодима историје човечанства, што потврђују најразличитији налази играчака као неки од најстаријих пронађених артефаката¹. Данас често наилазимо на мишљења да многи од артефаката приписаних одраслој јединки и протумачених у вези са култом, магијским или ритуалним радњама као нека врста вотива, заправо могу бити или јесу биле играчке, што указује на двојаку функцију играчке као предмета². Са друге стране, неопходно је истаћи на чињецу да сваки предмет у себи носи потенцијал играчке.

Један од начина да се игра и реализује, тј. материјализује, јесте уз употребу различитих средстава и помагала, односно играчака³. У том смислу играчку можемо посматрати као значајан сегмент материјалне културе, предмет који служи развоју игре и остваривању њеног крајњег циља - забави, задовољству, учењу, стицању нових вештина и искустава... Играчка је есенцијални елемент игре, који својим материјалним (спољашњим изгледом, материјалом и начином израде...) али и симболичким (значење, улога, контекст) својствима суштински утиче на ток и крајњи исход игре. Поред сазнајне, искуствене, емоционалне вредности од посебног је значаја и социјални аспект играчке и њена улога у развоју личности. Због тога свет играчака можемо тумачити и као умањену верзију стварности, транспоноване елементе свакодневице (искуства, емоције, релације...) у нови, новостворени микрокосмос, пројекцију наше имагинације. У том смислу тако схваћена играчка је ”медиј кроз који се рефлектују поруке друштва и културе у којима оне настају и користе се.“

Важан утицај на структуру игре, изглед и функцију играчака имају различите друштвене одреднице попут времена, простора, окружења, религије, културе, друштвеног статуса, пола...

У зависности од историјског тренутка и других друштвених фактора игре, а самим тим и играчке, заузимају различито место у свакодневном животу људи. Играчке, као и игра, спадају у домен визуелне културе и то материјалне културе деце, односно детињства. Играчке могу бити и статусни симбол појединца. Занимљиво је да многе играчке најчешће припадају материјалној култури родитељства, а само оне ”импровизоване“ играчке, које деца сама направе или они предмети

¹ Vojt, I. *Mankala misaona igra*, Muzej afričke umetnosti, Beograd, 2012. 15

² Душковић, В. *Колекција лутака*, Етнографски музеј, Београд, 2012. 11

³ Jeffrey H. Goldstein, Toys, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199791231/obo-9780199791231-0133.xml> (посећен 10.07.2018.)

којима промене функцију у циљу остварења игре, чине део материјалне културе деце.⁴ Многа истраживања показала су да се великим бројем играчака, из најразличитијих разлога,⁵ заправо није играло и да су оне биле део приватних колекција, ”посебна лична/породична реликвија“ коју је неко могао само да посматра и да јој се диви.

Поменули смо да су најстарији сачувани примерци играчака пронађени у току археолошких ископавања и да се неке од њих датују и у период праисторије, као и да се повезују са готово свим древним цивилизацијама. Прве играчке прављене су од природних материјала - земље, камена, дрвета итд. Иако се не зна порекло речи, сматра се да је први пут употребљена у XIV веку у Великој Британији да се означи предмет или објекат који се користи у игри.⁶ Неке од најстаријих познатих играчака јесу лутке различитих облика, колица, лукови и стреле, јо-јо, чак и слагалице, док данашње генерације деце и младих све више играчке и игру замењују виртуелним љубимцима, играчкама и играма у виртуелној реалности, што на крају утиче на визуелну културу младих.

Устаљено је мишљење да деца током векова нису имала право на детињство како га ми данас разумемо, да су имала веома мало времена за игру и да су се веома брзо укључивала у ”свет одраслих“, прихватајући се свакодневних послова. Захваљујући француском историчару Филипу Аријесу и његовој књизи *Векови детињства*⁷, овој значајној теми приступа се на сасвим нови начин. Детињство се не посматра само као биолошка фаза развоја човека већ у контексту окружења, социјалног статуса, историјског тренутка, пола... Играчка у периоду детињства има изузетно значајну улогу. Она успоставља односе, утиче на развој моторичких и мисаоних способности деце, симулира стварност, развија машту и омогућава материјализацију имагинарног света детета, а са друге стране повезује га са реалним светом. Док деца у најранијем узрасту користе играчке да стекну нове вештине и знања и упознају свет око себе, одрасли повремено играчке користе како би унапредили своје социјалне вештине, појачали везе, или у терапији као окидач који помаже да се ”освежи“ памћење и повежу сећања. Играчка у том смислу јесте успомена,⁸ део приватне породичне историје и део културне баштине једне заједнице, а генерално посматрано и културне баштине света.

⁴ Дукић, Д. ”Идоли и играчке“, рукопис докторске дисертације одбрањене на ФЛУ Универзитета у Београду, 2016. године, 4; <http://eteze.arts.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/247/Davor%20Dukic%20Idoli%20i%20igracke%20skulptorsko%20istrazivanje.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (посећен 10.07.2018.)

⁵ Susan Pearce, *Collecting in contemporary practice*, Sage, London, 1998. 56, према: Дукић, Д. Идоли и играчке, рукопис докторске дисертације одбрањене на ФЛУ Универзитета у Београду, 2016. године

⁶ <https://www.etymonline.com/word/toy> (посећен 10.07.2018.)

⁷ Аријес, Ф. *Векови детињства*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989.

⁸ Недељковић Ангеловска, В. ”Изложба Збирка играчака Жељка Комненића у Музеју града Новог Сада“, *Збирка играчака Жељка Комненића*, Музеј града Новог Сада, 2012. 7; http://www.museumns.rs/sites/default/files/downloads/web_katalog_zbirka_igracaka.pdf (посећен 10.07.2018.)

Веома често играчке представљају породичне драгоцености, меморабиле које ”чувају“ драгоцене успомене на детињство, одређене личности и догађаје. Поклањане су за празнике, рођендане, добро владање и као награда за заслуге. Било да су направљене ручно, донете из иностранства или купљене у продавници, оне готово увек имају и додатну емоционалну вредност. Због својих техничких, технолошких, естетских, економских, друштвених и културних вредности играчка је веома важан предмет материјалне културе и драгоценост сведочанства о минулим временима и савременом тренутку. Због тога се играчке, као и многи предмети везани за детињство и децу уопштено, тешко набављају за потребе формирања или употпуњавања музејских колекција. Известан број ових предмета, у највећој мери из приватних колекција, поклоном или откупом ипак је сачуван у бројним музејима. Један од музеја, који међу разноврсним и богатим збиркама има скромну али занимљиву збирку играчака, је Завичајни музеј Књажевац⁹.

Збирка играчака Завичајног музеја Књажевац једна је од мањих етнолошких збирки и састоји се у највећој мери од лутака, играчака за бебе, аутомобила, колица, намештаја за лутке, дечјег намештаја, санки и других предмета за забаву. Формирана је пре више од тридесет година од стране тадашњег куратора етнолошке збирке Душице Живковић и од тада се стално допуњује. Иако по броју предмета скромна, ова збирка покрива нешто дужи временски период од готово сто година. Морамо напоменути да је Књажевац као мала варош на истоку Србије у највећој мери делио судбину осталих места у некадашњој Југославији. Релативно развијена варошка средина, захваљујући напредном слоју богатијих грађана, углавном трговаца и занатлија, учених људи и придошлица из других крајева земље и иностранства, неговала је грађански дух и пратила друштвена кретања, што је подразумевало и одређене норме понашања, навике и неговање одређеног животног стила. Тиме су и играчке и игре имале своју друштвену улогу и означавале друштвени статус.

Сл. 1: лутка у народној
ношњи, XX век,
инв.бр. Е 2669

Најстарији предмети у збирци играчака Завичајног музеја Књажевац настали су 30-их година XX века. Реч је о ручно израђеним луткама од папир-машеа, текстила и коже одевеним у народну ношњу књажевачког краја (сл. 1, 2). Занимљиво је да су овакве лутке први пут излагане у јавности 1933. године на изложби поводом стогодишњице ослобођења Књажевца од Турака,¹⁰ а да их је израдила једна припадница мале заједнице руских емиграната у Књажевцу. Играчке из послератног периода, односно из 50-их година XX века у највећој мери чине лутке (бебе, девојчице...)

Сл. 2: лутак у народној
ношњи, XX век
инв.бр. Е 2664

⁹ <http://www.muzejknjazevac.org.rs/oddeljenja/etnoloska-zbirka> (посећен 10.07.2018.)

¹⁰ Документација Завичајног музеја Књажевац

различитих величина industriјске израде, аутомобили, машина за шивење... Највећи број играчака потиче из 70-их и 80-их година XX века. Углавном су то играчке за бебе од гуме и пластике, различити ликови из Дизнијевог света, лутке од гуме и пластике industriјске израде, намештај и колица за лутке. Готово све наведене играчке добијене су као поклон од књажевачких породица. Посебну групу представљају лутке у националним костимима - народној ношњи из целог света (Јапана (сл. 3) Америке (сл. 4, 5), Шпаније, Немачке, Словачке, других европских земаља као и са простора бивше Југославије (сл. 6)) коју је поклонила Биљана Јеленковић из Књажевца, на чему јој се и овом приликом захваљујемо. Неке од ових лутака ручно су израђене од текстила и коже, док је већи део индустријска израда од пластике, синтетичких материјала и текстила. Занимљиво је да ове лутке углавном припадају типу лутака сувенира које служе за игру али су и предмет пажње бројних колекционара играчака.

Сл. 3: лутка-јапанка,
XX век
ЗМК Е3328

Неопходно је напоменути да играчке, иако чине једну засебну збирку, стоје у директној, готово органској вези са многим другим предметима из збирке музеја. Оне, као предмет истраживања, доприносе проучавању и тумачењу елемената визуелне културе и историје приватних живота, не само локалне заједнице већ и националне историје и друштва у целини. Због тога се оне морају нужно посматрати кроз историју породице у оквиру одређеног историјског тренутка. Њихово тумачење, контекстуализација и интерпретација могуће је једино кроз паралелно изучавање других елемената

визуелне културе и извора попут породичних фотографија и албума, дечје одеће, елемената покућства, уметничких слика, евентуалних аудио и видео-записа, празничних честитки и разгледница. Драгоцена су и важна сведочења и казивања сачувана и пренета кроз усмену традицију одређене заједнице. Због тога ће поред одабраних играчака из збирке играчака Завичајног музеја Књажевац овом приликом бити изложен и одређен број предмета из других збирки музеја попут старих породичних фотографија, делова дечје одеће, уметничких слика...

Сл. 4: лутка-индијанка,
XX век
ЗМК Е3329

Сл. 5: лутак-индијанац,
XX век
ЗМК Е3330

Сл. 6: лутка у ношњи, XX век
ЗМК Е3340

Део предмета, за потребе реализације изложбе, позајмљен је из приватних колекција. Захваљујући љубазности Слободана Банета Хорјака, били смо у могућности да прикажемо играчке једног дечака из 40-их и 50-их година XX века (аутомобил, воз, ваљак, брод од дрвета, авион од лима), док је Кристина Хорјак уступила играчке из 80-их година XX века и то колекцију планетарно популарних јунака Лукасове саге *Ратови звезда*, Мателових *Господара свемира* као и сет *Лего* коцкица из истог периода. Из приватне колекције породица Милутиновић и Милошевић приказане су играчке које су користиле генерације унутар породице, настале у периоду од раних 50-их до раних 80-их година XX века. Међу најстаријим примерцима су ручно рађени и сликани елементи покућства од дрвета, шпаркаса, лепеза, *бабушке*, лутка која хода и говори, али и претеча популарне лутке *Барбике*. Миријана Спасић позајмила је играчке из породичне колекције из раних 70-их и 80-их година, које поред забавног карактера имају и изражену дидактичку функцију.

У ишчекивању нових занимљивих прича о игри и играчкама, скривеним или заборављеним породичним и личним ризницама, овом приликом захваљујемо свима на уступљеним драгоценостима које су у циљу реализације изложбе *Мила моја-изложба дечјих играчака од праисторије до данас* несебично поделили са нама.

Дечаци са обручима (Јова и Дука)
Светислав Ж. Панић, Јагодина, 21. мај 1903.
ЗМЈ, инв. бр. 5

ФОТОГРАФИЈЕ ДЕЦЕ СА ИГРАЧКАМА: ОД ИДЕАЛИЗОВАНЕ СЛИКЕ ДЕТИЊСТВА ДО ПОРОДИЧНЕ МЕМОРАБИЛИЈЕ

Фотографија, као моћан медиј масовне комуникације, постала је незаобилазан део живота модерне грађанске породице, омогућивши да свако дође до своје индивидуалне репрезентативне представе. Осим тога што је била важан чинилац у конструисању индивидуалног, фотографија је имала истакнуту улогу и у формирању породичног идентитета.¹

Стварање модерне грађанске породице, коју почев од краја XVIII века сачињавају супружници са децом, условило је и израженије емоционалне односе међу укућанима.² Породица постаје основно језгро грађанског друштва, а дете емоционални центар породице. Родитељи у њега улажу емотивни, економски и културни капитал јер дете значи будућност и осигурава не само континуитет породице већ и нације.³ Промена социјалног положаја детета условила је нову визуелну конструкцију слике детета. У оквиру европске грађанске културе детињство је, почетком XIX века, формулисано као најлепше и најсрећније доба у животу сваког човека. Стога се у визуелној култури представља као период безбрижности и идиличног живота. Сходно оваквом погледу на детињство, које је уједно и најчистије доба човечанства, у XIX веку установљен је и принцип невиности детета и конструисана митска слика детета-анђела. Тако је формирана и стереотипна слика безбрижног, беспосленог детета које проводи време у игри.⁴

Фотографија, нарочито она настала у фотографским атељеима, као својеврсни наследник сликаних портрета, остала је зависна од оваквих визуелних матрица које су формиране у складу са културним кодовима тог доба и то најпре у сликарству. Дете се на фотографијама појављује већ у најранијем периоду настанка овог медија, али је његова слика конструкција и производ меморије одраслих који из перспективе одраслог човека идеализују детињство и време одрастања.⁵ Позната иконографска формула детета занетог игром делимично је пренета и у структуру фотографске

¹ М. Тодић, *Историја српске фотографије (1839-1940)*, Београд 1993; Иста, *Конструкција идентитета у породичном фото-албуму, у: Приватни живот код Срба у деветнаестом веку*, прир. А. Столић и Н. Макуљевић, Београд 2006, 543-555; Ј. Пераћ, *Сачувано сећање: породични албум за фотографије Анастаса Јовановића*, Зборник Музеја примењене уметности, 2, Београд 2006, 41 – 50.

² М. Тимотијевић, *Рађање модерне приватности*, Београд 2006, 362-366.

³ Ф. Аријес, *Векови детињства*, Београд 1989, 11-31; М. Тимотијевић, *нав. дело*, 401-415, 422-424.

⁴ К. Ценкс, *Постмодерно дете, у: Социологија детињства*, Београд 2004, 96-99; В. Симић, *Свет детета и његова слика у српској уметности 19. века, у: Приватни живот код Срба у деветнаестом веку*, 135-136.

⁵ М. Тодић, *Модерно дете и детињство*, Београд 2015, 54 – 57, 39 – 49.

Сл. 1: Душица, ћерка Радмиле Рајковић

Сл. 2: Тања, ћерка Славке Ђуричић

слике, па су међу дечјим фотографским портретима бројни они на којима је дете фотографисано са играчкама. Треба имати на уму да је фотографија као репрезентативна представа грађанске породице требало да буде и сведочанство и потврда друштвеног статуса. Један од знакова тог друштвеног статуса могле су бити и играчке.⁶ Иако су постојала правила родне диференцијације у избору играчака, присутан је и читав низ родно неутралних играчака које се могу видети на фотографијама модерног детета – пливачки меда, различите животиње, лопте, обручи, чигре, коцке...

Дакле, фотографисањем деце забављене игром, заправо изрежираним представама на којима су играчке само део инсценације, понављала се визуелна стереотипна слика безбрижног детета које проживљава најлепши период свог живота, а у исто време посредно

се могао представити и друштвени статус породице којој дете припада.

На две фотографије из збирке Завичајног музеја у Јагодини представљене су девојчице са ручно рађеним крпеним луткама. Реч је о ћеркама Радмиле Рајковић, (сл.1, 2) рођене Миљковић, и Славке Ђуричић, рођене Ђурђевић, из Јагодине, учесницама НОБ-а које су биле заточенице логора на Бањици и тамо изгубиле и живот. Играчке које се виде на фотографијама ручни су рад ових жена које су их намениле својим ћеркама за успомену, знајући да их више никада неће видети. Породица Радмиле Рајковић је 1982. године Завичајном музеју у Јагодини поклонила предмете које је Радмила израдила у логору и наменила мајци, сестрама и брату. Такође, међу овим предметима налазе се и играчке које је израдила за своју ћерку Душицу.⁷

Радмила Рајковић потиче из јагодинске породице Миљковић у којој је од четворо деце троје настрадало у току Другог светског рата. Радмилина старија сестра Рада Миљковић (1917-1942) проглашена је за народног хероја 1953. године.⁸ Млађи брат Душан (1925-1944) страдао је у тзв. *Фебруарском покољу*, у ноћи између 1. и 2. фебруара 1944. када је у организованој акцији на територији Јагодине, Параћина и Ђуприје убијено 46 особа за које се сматрало да су комунисти.⁹

⁶ D. Denisoff, Small Change: "The consumerist Designs of the 19th Century Child" у: *19th Century Child and Consumer Culture*, ed. Dennis Denisoff, Hampshire 2008, 12.

⁷ Централна књига уласка, Завичајни музеј Јагодина, бр. 2548/1982.

⁸ Љ. Здравковић, Народни хероји Светозарева, Светозарево 1988. године, стр.65-80.

⁹ *Нав. дело*, стр. 82-83.

Радмила Рајковић рођена је 1918. године у селу Белица код Јагодине (сл. 3). Завршила је Женску занатску школу у Јагодини. Од 1939. године живела је у Београду и радила у фабрици чарапа *Моравија*.¹⁰ У Београду је била активни учесник радничког покрета Београда. Као члан Комунистичке партије учествовала је у акцији паљења гараже Форд у Гробљанској улици бр. 35 (данас Рузвелтова) јула 1941. године. Откривена је и ухапшена 5. септембра 1941. године. Провела је четрдесет дана у Специјалној полицији Управе града Београда где је саслушавана и мучена, а потом је 15. октобра упућена у логор на Бањици. У време хапшења Радмила је била у другом стању, па је у логору родила ћерку Душицу. Убрзо је одвојена од детета, које је послато у сиротиште а потом предато Радмилиној мајци. Прозвана је за стрељање 11. септембра 1944. године. Приликом везивања пред полазак на стрељање логорашице су насрнуле на стражаре и агенте, а сматра се да је Радмила Рајковић била једна од жена које су биле главни иницијатори овог напада. Голоруке жене стражари су убрзо савладали. Неке од њих настрадале су већ у самом ходнику. Све су их било живе, мртве или рањене-одвезли до Јеврејског гробља и ту их дотукли и бацили у заједничку гробницу.¹¹

Сл. 3: Радмила Рајковић

Ручни радови Радмиле Рајковић, настали током њеног боравка у логору, били су изложени, уз радове још 168 логораша, на изложби бањичких заточеника одржане у уметничком павиљону *Цвијета Зузорић* у периоду од 8. до 22. априла 1945. године.¹² Једна улица у Београду (Палилула) носила је у периоду од 1974. до 2004. године њено име.

Славка Ђурђевић, удата Ђуричић, рођена је 1914. у селу Рибаре код Јагодине.¹³ Након завршене гимназије студирала је права у Београду. Током студија постала је члан Комунистичке партије Југославије (КПЈ) и повезала се са Омладинском секцијом Женског покрета који је водила Митра Митровић. У Јагодини је била активна на обнављању синдикалног покрета и формирању Народног фронта слободе. Један је од оснивача Женског покрета у Јагодини 1938. године. Била је члан Округног комитета КПЈ и истовремено Среског комитета КПЈ.

¹⁰ Исто, стр. 81-82.

¹¹ *Mesta stradanja i antifašističke borbe u Beogradu 1941-44: Priručnik za čitanje grada*, ur. R. Rädle i M. Pissari, стр. 239-242, http://www.rosalux.rs/sites/default/files/publications/Mesta_stradanja.pdf

¹² S. Begović, *Logor Vanjica 1941-1944*, 2, Beograd 1989. година, стр.207.

¹³ Славка Ђурђевић, *Из циклуса "Ликови радничког покрета и револуције"*, прир. С. Ветњић и Љ. Божиновић, Светозарево 1973. година

Удала се за свог колегу, такође истакнутог члана КПЈ, Бошка Ђуричића 1939. године (сл. 4) Након окупације 1941. ухапшена је са групом комуниста и симпатизера 22. јуна, али је пуштена због порођаја. Међутим, поново је ухапшена у лето 1942. и тада је и послата у логор на Бањици. Стрељана је 14. маја 1943. године. Приликом прозивке за стрељање Славка је одсекла своју плетеницу и дала другарицама како би завршиле лутку у црногорској народној ношњи коју је наменила својој ћерки Тањи (сл. 5). Играчка на којој је била прилепљена Славкина коса и порука у којој се мајка опростила од свог детета, послате су Славкином свекру који се такође налазио у логору на Бањици као талац за сина. Када је Бошко Ђуричић погинуо, његов отац пуштен је из логора и лутка је тада предата девојчици.¹⁴ Управо са том лутком ћерка Славке Ђуричић фотографисана је на снимку који се чува у збирци Завичајног музеја у Јагодини. Данас једна улица и једна школа у нашем граду носе име Славке Ђурђевић.

Лутке које су Радмила Рајковић и Славка Ђуричић израдиле у логору на Бањици више су од обичне играчке. Оне су посебна врста породичне меморабиле, успомене ћерки на мајку. Фотографирање девојчица са овим играчкама заправо је замена за фотографију детета са мајком, која осим у сећању породице живи кроз своје ручне радове.

Било скупоцена, одраз статуса и моћи родитеља, или крпена, ручно рађена, играчка је нераскидиви део детињства сваког детета. Онда када дете пође у школу и постане ђак, лутку, односно играчку, у визуелним представама замењује књига, баш онако како говоре стихови познате песме Јована Јовановића Змаја *Нова радост*:

¹⁴ S. Begović, *nav. delo*, стр.204.

Сл. 4: Славка и Бошко Ђуричић

”Лутко моја, лучице, хајде да играмо,
лутко моја, лучице, јоште данас само.

Ципеле сам изула, мајстор их оправља,
а сутра ћу у школу, ако Бог да здравља...

...Покашћу ти писмена из мога буквара,
учићу те како се српски разговара.“

Сл. 5: лутка, ручни рад Радмиле Рајковић

Вера Силајева, цртеж оловком
НМЗ, студијски материјал

Нина Погарчић
Народни музеј Зајечар

ЛИКОВНЕ ПРЕДСТАВЕ ДЕТЕТА ИЗ ФОНДА НАРОДНОГ МУЗЕЈА ЗАЈЕЧАР

Визуелне представе деце, прецизније дечји портрети, представљају важан сегмент српског портретног сликарства XIX и XX века. У почетку су наручиоци ових портрета биле богате грађанске, трговачке и чиновничке породице које су желеле да овековече своје наследнике.¹ Грађанско друштво XIX века донело је значајне промене у односу према детету, стварајући неку врсту "нове осећајности" и постепено стављајући дете у центар породице, које ће крајем XIX века постати њен највреднији члан.² Дете добија сопствени идентитет и личне карактеристике на портретима у медијуму слике, фотографије и скулптуре.³ Тако деца, мале личности пуне ведрине и живота коју носе у себи и преносе на одрасле, постају привлачна инспирација многим нашим уметницима.

У ликовном фонду Народног музеја у Зајечару налази се десетак цртежа, слика и скулптура које пружају могућност за сагледавање детета, не кроз призму његове друштвене припадности, већ кроз уметничка размишљања о детету као малом човеку, његовој личности и карактеру. Истовремено, изабрана дела осликавају дечју игру, детињство и одрастање.

Цртеж детета најстарији је рад у Ликовној збирци (1924) и дело је аутора Вере Силајеве⁴ Овај цртеж део је већег албума (са око стотину цртежа) уметнице, који је стваран у периоду од 1924. до 1932. године. Девојчица, налик лутки, држи цвет у рукама. Визуелна представа детета са цветом у рукама, под утицајем литературе XIX века, може се тумачити у контексту детета као најлепшег цвета, али и детињства као "цветног периода" живота.⁵ Такође, не можемо занемарити и идеал

¹ Први дечији портрети код Срба јављају се крајем 18. века у Хабзбуршкој монархији. О томе: О. Микић, *Портрети Срба XVIII века*, Матица српска, Нови Сад 2003.

² Ф. Аријес, *Векови детињства*, Београд 1989; исти, *Истрија приватног живота*, 3-4, Београд 2002-2003.

³ Од почетне идентификације детета на портретима, истраживачи су наставили своја проучавања не само у домену историјско-уметничког концепта развоја дечјег портрета већ и у тумачењу појединих елемената који се уз представе деце појевљују. О томе: Р. Антић, *Ликови београдске деце на уметничким предметима и старим фотографијама*, Годишњак Музеја града Београда IV, Београд 1957, 638-647; В. Ристић, *Портрет детета у српском сликарству 19. века*, каталог изложбе, Народни музеј, Београд 1973; Р. Михаиловић, *Портрет детета у српском сликарству 19. века*, Зборник Народног музеја IX-X, Београд 1979, 593-605.

⁴ Вера Силајева је рођена 1909. у Тифлису (данашњем Тбилисију) у Грузији. Након Октобарске револуције дошла је у Краљевину СХС у настанила се у Зајечару 1920. године. Учила је сликарство у Гимназији и Сликарској школи (код наставника Григорија Саркис-Бека) у Зајечару. Иако без академског образовања, радила је као наставник цртања у Основној школи "Љуба Нешић"(1953-1960) и Женској стручној школи у Зајечару (1956-56). Средином педесетих година прошлог века основала Луткарско позориште где је радила као руководилац, редитељ, декоратер и глумац. Умрла је у Зајечару 1981. године. О томе: Лепосава Миловановић, Нина Погарчић, *Ликовна дела руских емиграната из збирке Народног музеја Зајечар*, каталог, Зајечар 2007.

⁵ В. Симић, *Портрет детета у српском сликарству 19. века*, каталог, Нови Сад, 2004, 15.

Скица детета са лоптом, 1960.
Инв. бр. 956

У ентеријеру, око 1960.
Инв. бр. 957

честитости као главне врлине женског детета, која се представљала управо цветом.⁶ У ликовној збирци налазе се и дела Vere Силајеве из 1960. године, рађена оловком на папиру, са приказима дечјих играчки којима се наговештава безбрижно детињство (*У ентеријеру, Дечак са лоптом*).⁷

У историји уметности друга половина XX века донела је најразличитије начине представљања детета, која првенствено зависе од индивидуалног концепта самог уметника.

Вајар Франо Менегело Динчић⁸, чијих осам скулпторских дела зајечарски музеј чува, посебно се истицао у области медаљерства и плакетарства.⁹ Своју вештину, стечену на Академији ликовних уметности у Прагу (1918-1922) код професора Отакара Шанијела, усавршио је у периоду после Другог светског рата, када су и настали његови најбољи радови, посебно на пољу медаље и плакете. На њима нису изостале ни представе деце. Портрети дечака и девојчица строгог су цртежа, јасне контуре, пречишћени, без сувишних детаља, али са дочараним карактером и врло изражајни. У

⁶ Исто, 18.

⁷ На основу играчака можемо говорити и о положају породице, финансијском статусу, месту одакле потиче и сл.

⁸ Рођен у Котору 1900. Стуконву школу за вајаре завршио у Сплиту 1918. Студије на Академији ликовних уметности завршио "са изврсним успехом" 1922. Усавршавао се на уметничкој академији у Берлину. Студијски је боравио у Паризу и Минхену. Радио је као професор цртања у Сомбор и Београду. Израдио велики број јавних споменика међу којима је и Споменик изгинулим Тимочанима у Балканским ратовима и Првом светском рату. Био је један од највећих медаљиста у бившој Југославији. По његовим решењима рађен је ковани новац пре и после Другог светског рата. Умро је у Београду 1986. године. О томе: Л. Миловановић, *Дело хумано и препознатљиво*, "Тимок", 7. фебруар 1986, 5.; Иста, *45 скулптура у Народном музеју у Зајечару*, каталог, Зајечар, 2002; В. Војиновић, *Франо Менегело Динчић*, Београд, 1988.

⁹ Назив потиче од латинске речи metallum. Прве медаље су биле округлог облика и биле су инспирисане римским медаљонима. Уколико су правоугаоног облика обично се називају плакете. На медаљама и плакетима, у плитком рељефу и на малом комаду метала, бележе се значајни догађаји народа, града, појединца. Медаљерска уметност у Србији почиње да се развија тек половином 19. века. О томе: D. Popović, I. Subotić, *Medalje i plakete, Medalje i plakete iz zbirke Narodnog muzeja i dela savremenih skulptora*, Београд, 1981, стр. 7, 10.

Девојчица Мира (плакета)
Инв. бр. 78

Дечак (плакета)
Инв. бр. 423

њима је уметник успео да у мали формат сабије одраз унутрашњег збивања младих личности. Међу портретисаним личностима зајечарски музеј чува и портрет девојчице Мира, која је уметнику дуго година служила као модел за фигуре младих девојака.

Мира Сандић¹⁰ је вајар коју је посебно привлачила тема детета, детињства, одрастања, дечје игре и радости. Мотивски усмерена на дете, дела је стварала у форми појединачних фигура, композиција и портрета. Иако је до краја свог живота остала доследна реалистичком концепту, дечје фигуре је вајала у благо стилизованој форми, сводивши је на основне облике. Деца су вижљастог, крхког, витког тела, облик глава још увек неформираних црта лица. Она су изненађена,

¹⁰ Рођена у Београду 1924. Дипломирала на Академији ликовних уметности у Београду 1955. У класи проф. Илије Коларовића завршила Специјалистички течај 1957. године. Члан је УЛУС-а од 1956. године. Излагала на бројним изложбама у земљи и иностранству. Добитник је великог броја награда и признања у области скулптуре међу којима су Орден рада са сребрним венцем за рад о деци, Београд (1974), статуета Младо поколење Савеза организација за васпитање и бригу о деци Југославије (1983). Њена дела се налазе у свим престижним институцијама културе у земљи и иностранству, у приватним колекцијама, у поседу светских државника, као и у јавном простору у Србији. Умрла је у Београду 2010. године. Више о њеном стваралаштву инспирисано децом: В. Јовановић, Мира Сандић, ликови и облици детињства и младости, Нови Сад 1996; М. Сандић, Све што расте - скулптуре, фигурине и плакете, Галерија Матице српске, Нови Сад, 11 - 23. јун 2001.

ведра, радознала. Посматрајући их, осећамо њихову животну енергију. Попут деце и дела Мире Сандић су непосредна, искрена и истинита. Њена остварења ”потврђују истину да нема животније, хуманије, оптимистичније и узбудљивије представе о човеку од уметности инспирисане детињством.“¹¹

Стојећа фигурина из
цикласа ”Игра и раст“
Инв. бр. 494

Дечак у мајици
Инв. бр. 597

Девојчица,
Инв. бр. 543

Девојчица са
цветом
Инв. бр. 634

¹¹ К. Амброзић, *Мира Сандић – скулптуре* (уводни текст у каталогу), Београд, 1976. године.

БИБЛИОГРАФИЈА

Филип Аријес, *Векови детињства*, Београд 1989.

Филип Аријес, *Истрија приватног живота*, 3-4, Београд 2002-2003.

Владета Војиновић, *Франо Менегело Динчић*, Београд 1988.

Владета Војиновић, *Медаље и плакете у Србији 1970-1988: ретроспективна изложба медаља и плакета Франа Менегела Динчића*, Галерија УЛУС, Београд, 7-27. новембар 1989.

Вера Јовановић, Мира Сандић, *ликови и облици детињства и младости*, Нови Сад 1996.

Лепосава Миловановић, *45 скулптура у Народном музеју у Зајечару*, Зајечар 2002.

Лепосава Миловановић, Нина Погарчић, *Ликовна дела руских емиграната из збирке Народног музеја Зајечар*, Зајечар 2007.

Dobriła Gaj-Popović, Irina Subotić, *Medalje i plakete : Medalje i plakete iz zbirke Narodnog muzeja i dela savremenih skulptora*, Beograd 1981.

Вера Ристић, *Портрет детета у српском сликарству 19. века*, Народни музеј, Београд 1973.

Владимир Симић, *Портрет детета у српском сликарству 19. века*, Нови Сад, 2004.

Мирослав Тимотијевић, *Рађање модерне приватности*, Београд, 2006.

КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ

1. антропоморфна фигурина, 6200-5200. г. пре н. е фрагментована лок. Липар, Доње Штипље, Јагодина керамика, руком рађена, печење h=47 mm, шир.=25,5 mm ЗМЈ инв. бр. 45_124

2. антропоморфна фигурина 6200-5200. г. пре н. е лок. Кључ-Поље, Течић, Рековац керамика, руком рађена, печење h=54 mm, шир.=27 mm ЗМЈ инв. бр. 45_130

3. антропоморфна фигурина 6200-5200. г. пре н. е фрагментована лок. изгубљени податаци керамика, руком рађена, печење h=57 mm, шир.=23,4 mm ЗМЈ инв. бр. 45_157

4. антропоморфна фигурина фрагментована, 6200-5200. г. пре н. е реконструисана, лок. без података керамика, руком рађена, печење очувана h=50 mm, шир.=28,7 mm ЗМЈ инв. бр. 45_158

5. Минијатурна посуда-биконична здела, дечији рад 5200-4200. г. пре н. е лок. Слатина-Турска чесма, Дреновац, Параћин керамика, руком рађена, печење h=21 mm, обод елипсоидан: 32x28 mm ЗМЈ инв. бр. 45_24

6. минијатурна посуда-хемисферна здела 5200-4200. г. пре н. е лок. Слатина-Турска чесма, Дреновац, Параћин керамика, руком рађена, печење h=31 mm, Ro=45mm, Rd=око 37mm ЗМЈ инв. бр. 45_25

7. минијатурна посуда-цилиндрична здела, фрагментована 5200-4200. г. пре н. е лок. Слатина-Турска чесма, Дреновац, Параћин керамика, руком рађена, печење h=19 mm, Ro=28,6 mm, Rd=28 mm ЗМЈ инв. бр. 45_29

8. минијатурна посуда, биконична здела, фрагментована, реконструисана, 5200-4200. г. пре н. е лок. Стублина, Супска, Ђуприја керамика, руком рађена, печење h=12,5 mm, Ro=30 mm, Rd=13,2 mm ЗМЈ инв. бр. 45_30

9. минијатурна посуда-биконична здела са дужим вратом 5200-4200. г. пре н. е лок. Стублина, Супска, Ђуприја керамика, руком рађена, печење h=23,1 mm, Ro=20,5 mm, Rd=17,4mm ЗМЈ инв. бр. 45_32

10. минијатурна посуда-пехар, дечији рад, 5200-4200. г. пре н. е лок. Буљиће баре, Велики Поповић, Деспотовац керамика, руком рађена, печење h=28,8 mm, Ro=19 mm, Rd=23 mm ЗМЈ инв. бр. 45_34

11. минијатурна посуда-сферна, грубо моделована 5200-4200. г. пре н. е лок. Стублина, Супска, Ђуприја керамика, руком рађена, печење h=37,6 mm, R=36 mm ЗМЈ инв. бр. 45_35

12. минијатурна посуда-сферна здела, фрагментована, реконструисана 5200-4200. г. пре н. е лок. Саставци, Својново, Параћин керамика, руком рађена, печење h=19 mm, Ro=28,6 mm, Rd=28 mm ЗМЈ инв. бр. 45_37

13. минијатурна посуда-конична здела, фрагментована 5200-4200. г. пре н. е лок. Слатина-Турска чесма, Дреновац, Параћин керамика, руком рађена, печење h=17,3 mm, Ro=39,1 mm, Rd=17,4 mm ЗМЈ инв. бр. 45_40

14. минијатурна посуда-пехар на високој ноzi 5200-4200. г. пре н. е лок. Слатина-Турска чесма, Дреновац, Параћин керамика, руком рађена, печење h=38,5 mm, Ro=30,5 mm, Rd=20 mm ЗМЈ инв. бр. 45_63

15. минијатурни зооморфни жртвеник, фрагментован, реконструисан, 5200-4200. г. пре н. е лок. Слатина-Турска чесма, Дреновац, Параћин керамика, руком рађена, печење h=35,5 mm, l=64 mm, шир.=32 mm ЗМЈ инв. бр. 45_84

16. минијатурна посуда-„чамац“, фрагментована, реконструисана 5200-4200. г. пре н. е лок. Слатина-Турска чесма, Дреновац, Параћин керамика, руком рађена, печење h=17 mm, очувана l=42 mm ЗМЈ инв. бр. 45_90

17. зооморфна фигурина, фрагментована, реконструисана 5200-4200. г. пре н. е лок. Саставци, Својново, Параћин керамика, руком рађена, печење h=30 mm, l=65 mm ЗМЈ инв. бр. 45_131

18. зооморфна седећа фигурина-амулет, медвед, фрагментован 5200-4200. г. пре н. е лок. Буљиће баре, Велики Поповић, Деспотовац керамика, руком рађена, печење h=50 mm, основа=35,6 x 42 mm ЗМЈ инв. бр. 45_132

19. орнитоморфна седећа фигурина-амулет, 5200-4200. г. пре н. е
лок. Буљишке बारे,
Велики Поповић, Деспотовац
керамика, руком рађена, печење
h=50 mm, основа=44 x 37 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_133

20. зооморфна седећа фигурина-амулет, медвед, фрагментован
5200-4200. г. пре н. е
лок. Буљишке बारे,
Велики Поповић, Деспотовац
керамика, руком рађена, печење
h=60 mm, шир.=46 x 50 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_134

21. зооморфна фигурина,
фрагментована, реконструисана
5200-4200. г. пре н. е
лок. Стублина, Супска, Ћуприја
керамика, руком рађена, печење
h=32 mm, очувана l=42 mm,
шир.=24 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_135

22. зооморфна фигурина
5200-4200. г. пре н. е
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=21 mm, l=33,3 mm, шир.=15 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_136

23. зооморфна фигурина,
фрагментована, 5200-4200. г. пре н. е
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=34 mm, l=53,6 mm, шир.=20 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_137

24. зооморфна фигурина,
фрагментована, реконструисана
5200-4200. г. пре н. е
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
очувана h=22 mm, l=54 mm,
шир.=18 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_138

25. зооморфна фигурина,
фрагментована, лок. без података
5200-4200. г. пре н.е,
керамика, руком рађена, печење
очувана h=24 mm, l=60,6 mm,
шир.=23 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_139

26. зооморфна фигурина,
фрагментована, реконструисана
5200-4200. г. пре н. е,
лок. изгубљени подаци
керамика, руком рађена, печење
h=25 mm, очувана l=40 mm,
шир.=24 mm, ЗМЈ инв. бр. 45_140

27. зооморфни двокраки амулет
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Стублина, Супска, Ћуприја
керамика, руком рађена, печење
h=32 mm, R основе=18 mm,
шир.=39 mm, ЗМЈ инв.бр. 45_141

28. антропоморфна фигурина
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=50,4mm, шир.=33 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_123

29. антропоморфна фигурина
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Саставци, Својново, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=45,5 mm, шир.=32,7 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_125

30. антропоморфна фигурина,
фрагментована,
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=33,8 mm, шир.=30,5 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_126

31. антропоморфна фигурина,
фрагментована
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=49 mm, шир.=23,6 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_127

32. антропоморфна фигурина,
фрагментована, реконструисана
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=53,5 mm, шир.=40 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_128

33. антропоморфна фигурина,
фрагментована
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Миљково двориште,
Својново, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=75 mm, шир.=27 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_129

34. антропоморфна фигурина,
фрагментована
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Саставци, Својново, Параћин
керамика, руком рађена, печење
очувана h=62,5 mm, шир.=33 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_156

35. антропоморфна фигурина-амулет, 5200-4200. г. пре н. е,
лок. Стублина, Супска, Ћуприја
керамика, руком рађена, печење
h=56 mm, шир.=51 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_121

36. антропоморфна фигурина-амулет, фрагментована
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
очувана h=43,4 mm, шир.=30,5 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_122

37. минијатурни купаст предмет-
"пиун", 5200-4200. г. пре н. е,
лок. Стублина, Супска, Ћуприја
керамика, руком рађена, печење
h=20,6 mm, R основе=24 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_142

38. минијатурни купасти предмет-
"пиун", 5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=22, 3 mm, R основе=31 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_143

39. минијатурна купасти фигурина
са зооморфном главом-"пиун"
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=22, 3 mm, R основе=31 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_144

40. минијатурна купасти фигурина
са зооморфном главом-"пиун"
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=33, 7 mm, R основе=24 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_145

41. минијатурна купасти фигурина
са зооморфном главом-"пиун"
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Слатина, Дреновац, Параћин
керамика, руком рађена, печење
h=39 mm, R основе=27 mm
ЗМЈ инв.бр. 45_146

42. минијатурне кугле-
пројектили за праћку
5200-4200. г. пре н. е,
лок. Буљишке баре, Велики
Поповић, Деспотовац
керамика, руком рађена, печење
R=27-38 mm
ЗМЈ инв. бр. 45_147-45_151

43. минијатурна здела
неолит
Ромулијана
случајни налаз, из шута,
апсида терми, 1979. год.
h=2,5 cm, R обода=6,0 cm
НМЗ инв. бр. Г/1611

44. минијатурна здела
неолит, Корбово
откупљено 1953. године
h=4,0 cm, R обода=6,0 cm,
R дна=3,0 cm
НМЗ инв. бр. 0151

45. минијатурна посуда са стопом
неолит, непознато налазиште
НМЗ инв. бр. 0061

46. минијатурни поклопац
неолит (Винча-Плочник)
Вражогрнац, "Јама", поклон
дуж.=4,5 cm, шир.=4,3 cm
НМЗ инв. бр. 0244

47. поклопац
неолит (Винча-Плочник)
Ласово, лок. "Пискавица клисура"
гробни налаз
(са фигурином инв. бр. 0056)
R=8,9 cm
НМЗ инв. бр. 0063

48. антропоморфна фигурина
неолит (Винча-Плочник)
Ласово, лок. "Пискавица клисура"
гробни налаз
(са инв. бр. 0063- претходни
кат. бр.), h=6,3 cm
НМЗ инв. бр. 0056

49. антропоморфна фигурина
неолит (Винча-Плочник)
Корбово, откупљено 1953. год.
h=9,0 cm
НМЗ инв. бр. 0057

50. антропоморфна фигурина
неолит (Винча-Плочник)
Корбово, откупљено 1953. год.
h=7,0 cm
НМЗ инв. бр. 0058

51. антропоморфна фигурина
неолит (Винча-Плочник)
Глоговица, поклон 1979. год.
h=5,5 cm
НМЗ инв. бр. 019

52. фрагментована антропоморфна
фигурина, средње бронзано доба
(ha A /1250-750. год. п. н. ере),
дубовачко-жутобрдска
културна група
Корбово, лок. "Школска градина",
случајни налаз,
откупљено 1953. год.
h=8,5 cm
НМЗ инв. бр. 0136

53. фрагментована антропоморфна
фигурина, средње бронзано доба
(ha A /1250-750. год. п. н. ере),
дубовачко-жутобрдска
културна група
Корбово, лок. "Школска градина",
случајни налаз,
откупљено 1953. год.
h=4,0 cm
НМЗ инв. бр. 0137

54. глава антропоморфне фигурине
средње бронзано доба
(ha A /1250-750. год. п. н. ере),
дубовачко-жутобрдска
културна група
Корбово, лок. "Обала",
h=4,5 cm
НМЗ инв. бр. 0140

55. фрагментована антропоморфна
фигурина са отвором за
привезивање
средње бронзано доба
(ha A /1250-750. год. п. н. ере),
дубовачко-жутобрдска
културна група, Корбово
h=3,5 cm, шир.=4,0 cm
НМЗ инв. бр.0141

56. део ноге (у чизмици)
антропоморфне фигурине
средње бронзано доба
(ha A /1250-750. год. п. н. ере/),
дубовачко-жутобрдска културна
група, Корбово, лок. "Обала"
h=2,5 cm, дуж.=3,0 cm
НМЗ инв. бр. 0142

57. статуета од теракоте-борац у арени (рвач)
II-III век
Рготина
h=10,0 cm
НМЗ инв. бр. О/62

58. птица-кокошка,
Локалитет 42 Сирмијума; Z-1226
печена глина, дводелни калуп
h=8 cm, дуж. 9 cm, дебљ. 3,5 cm
Музеј Срема А/6008

59. птица
локалитет Сектор VII, сонда 175,
1961. год. инв. бр. 49
печена глина, дводелни калуп
Дим: 6x3,8x4,9 cm
Музеј Срема А/2916

60. судић, I век
Источна некропола Сирмијума
(Нова Циглана), каолинска глина
h=3,5 cm, R дна=2,2 cm
Музеј Срема А/6009

61. суд, I век
Источна некропола Сирмијума
(Нова Циглана), мрка глина
h=6,8 cm, R обода=4 cm, R дна 2,5 cm
Музеј Срема А/798

62. суд равнoг обода, I век
Источна некропола Сирмијума
(Нова Циглана)
домородачка керамика
h= 2,5 cm, R обода=4,5 cm,
R дна=3,5 cm
Музеј Срема А/814

63. биконична зделица, I век
Источна некропола Сирмијума
(Нова Циглана), црвена глина
h=3 cm, R обода=6,7 cm, R дна=3 cm
Музеј Срема А/1284

64. лоптасти судић, II-III век
Локалитет Кеј на Сави на делу
јужне некрополе
пречишћена црвена глина
h=4,5 cm, R обода=3 cm,
R дна=4,3 cm
Музеј Срема А/6010

65. минијатурни крчаг,
прва половина I века
западни бедем и северозападна
некропола Сирмијума, локалитет 56
пречишћена сива глина
h=4,5 cm, R обода=3 cm
Музеј Срема А/6011

66. судић, I век
Локалитет 49 Сирмијума
Пречишћена сива глина
H=3,5 cm, R обода=3 cm,
R дна=2,5 cm
Музеј Срема А/6012

67. судић-шоља, I век
Локалитет 49 Сирмијума,
инв. бр. 118
пречишћена сива глина
h=4 cm, R обода=3,5 cm, R дна=2 cm
Музеј Срема А/6013

68. суд, II-III век
Локалитет 49 Сирмијума
пречишћена црвена глина
h=13 cm, R обода=2,5 cm, R дна=3 cm
Музеј Срема А/6014

69. судић, II-III век
Локалитет 41 Сирмијума,
пречишћена светлоцрвена глина
h=5 cm, R обода=5 cm, R дна=2,5 cm
Музеј Срема А/6015

70. конична здела, I век
Непознато место налаза
домородачка керамика
h= 3 cm, R обода=9 cm, R дна=3,2 cm
Музеј Срема А/6016

71. цилиндрични судић, II-III век
Непознато место налаза
пречишћена црвенкаста глина
h=3 cm, R обода=4,5 cm, R дна=5 cm
Музеј Срема А/6017

72. минијатурни крчаг, IV век
пречишћена црвенкаста глина,
h=6,5 cm, R дна=3 cm
Музеј Срема А/449

73. жетони
Са разних локалитета Сирмијума
стаклена паста
дуж.=1,5-2 cm
Музеј Срема А/3791, А/3796, А/3897

74. астрагалоидне кости (пет комада)
Локалитет 85 Сирмијума
(из археозоолошке колекције
Природњачке збирке)
Дуж.=3 cm, шир.=2 cm, дебљ.=1,5 cm
Музеј Срема 54, 282, 340, 417, 473

75. звечка у облику голуба, II-III век
Костолац-Виминацијум, Пећине,
Ц-6895, Г-2501
керамика, дводелни калуп
дуж.=11,6 cm, шир.=5,5 cm, h=4,8 cm
НМП 03/2286

76. звечка у облику петла, II-III век
Костолац-Виминацијум,
Више гробаља, Г-699, Ц-4749
глина, дводелни калуп
h=13,3 cm, шир.=5,1 cm, дуж.=12,6 cm
НМП 03/3763

77. глава петла (звечка?), II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Ц-1267
глина, дводелни калуп, бојење
h=5,6 cm, шир.=4,4 cm
НМП 03/2270

78. део зглобне лутке, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Ц-1008
глина, дводелни калуп
h=13,6 cm, шир.=9 cm,
дебљина 2,3 cm
НМП 03/6646

79. лутка, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Пећине, Ц- 10417, слој глина,
дводелни калуп
h=12 cm, шир.=5,3 cm,
дебљина 3,5 cm
НМП 03/2288

80. фигурица гуске, II-III век
Костолац-Виминацијум, лок.
Пећине, Ц-13195, слој глина,
дводелни калуп
дуж.=12,3 cm, шир.=7,8 cm, h=13,3 cm
НМП 03/2277

81. фигурица лава, калуп, II век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Ц-685/79
глина, дводелни калуп
дуж.=19,5 cm, шир.=12,5 cm,
дебљина 5 cm
НМП 03/2290

82. коњић на точковима, II век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Г1-515, Ц-4361
глина, дводелни калуп, бојење
дуж.=19,2 cm, шир.=8,6 cm, h=13,8 cm
НМП 03/3752

83. коњић, фрагмент главе и тела,
II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Пећине, Ц-10128
глина, дводелни калуп
дуж.=7 и 5 cm, h=8 cm, дебљина 3 cm
НМП 03/5654

84. глава коњића, II-III век
Костолац-Виминацијум, лок.
Пећине, Ц-9165, слој глина,
дводелни калуп, енгбоа
h=6,4 cm, шир.=5,3 cm,
дебљина 2,7 cm
НМП 03/5656

85. минијатурна посуда, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Г-939, Ц-5880
глина, ручно
h=2,4 cm, R обода=2,7 cm
НМП 03/3729

86. минијатурна посуда, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, слој глина,
ручно, h=5,1 cm, R обода=3,3 cm,
R дна=2 cm
НМП 03/3726

87. минијатурна посуда, III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Г-1771, Ц-9946
глина, витло
R дна=1,8 cm, h=4,2 cm
НМП 03/6495

88. точкић, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Пећине, Ц-11790,
Занатски центар
глина, ручно, R=6 cm
НМП 03/2275

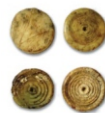
89. точкић, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Ц. 1013,
слој глина, једноделни калуп
R=6,8 cm
НМП 03/6673

90. точкић, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Ц-494,
слој глина, ручно, пунктирање
R=7,2 cm
НМП 03/3770.

91. коцкице за игру, 5 ком.,
II-III век, Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Г-1022, Ц-6352
кост, резање, урезивање
h=1 cm, шир.=1 cm, дуж.=1 cm,
9x9x9 mm
НМП 03/3150

92. жетони, 4 ком., II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Више гробаља, Г1-1119, Ц-7915,
кост, токарско коло, урезивање
R=2 и 2,2 x 2,3 cm, дебљина 4 и 5 mm
НМП 03/3142

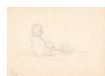
93. жетони (59 ком.), II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Пећине, Ц- 4751, слој кост,
стакло, камен, токарскис труг,
дување, полирање
1x1 cm, 1,9 cm, 2 cm, 2,1 cm,
дебљина 3 и 5 mm
НМП 03/4038

94. каса, II-III век
Костолац-Виминацијум,
лок. Брест, ров
керамика, витло, h=9,4 cm
НМП 03/3744

95. ВЕРА СИЛАЈЕВА
албум цртежа са 17. листова,
1924-32.
цртежи оловком, 29x36 cm
није сигнирано
НМЗ студијски материјал

96. скица детета са лоптом, 1960.
оловка на папиру, 19x27 cm
сигн. д. л.: X1/60
НМЗ инв. бр. 956

97. у ентеријеру, око 1960.
оловка на папиру, 22,2x28,7 cm
није сигнирано
НМЗ инв. бр. 957

98. ФРАНО МЕНЕГЕЛО ДИНЧИЋ
дечак (плакета),
6. деценија 20. века
бронза, ливење, R-23 cm
сигн. д.: F. M. DINČIĆ
НМЗ инв. бр. 423

99. девојчица Мира (плакета), 1956.
теракота, 24,5 x 18 cm
сигн. д. л.: MENEVELO. DINČIĆ
НМЗ инв. бр. 78

100. МИРА САНДИЋ
дечак у мајици, 1974.
гипс, h=52 cm
сигн. на полеђини: Мира 74
НМЗ инв. бр. 597

101. девојчица са цветом, 1976.
бронза, ливење, h=39,5 cm
сигн. на постољу иза фигуре: Мира
НМЗ инв. бр. 634

102. девојчица, 1976.
гипс, h=30 cm
сигн. на врату: Мира 76
НМЗ Инв. бр. 543

103. стојећа фигурина из
циклуса *Игра и раст*, 1980.
бронза, ливење, h=40 cm
сигн. на постољу: Мира 80
НМЗ инв. бр. 494

104. играчка-мачка
ручни рад Радмиле Рајковић, логор
на Бањици, Београд, 1941-1944
сомот, шивење, вез, 13 x 13 cm
ЗМЈ, збирка реалија, инв. бр. 261-8

105. лутка Јапанка
ручни рад Радмиле Рајковић,
логор на Бањици, Београд, 1944.
тканина, картон, шивење, вез,
постоље 4,5 x 4,5 cm, h = 12,5 cm
ЗМЈ, збирка реалија,
инв. бр. 261-10

106. лутка у народној ношњи
ручни рад Радмиле Рајковић, логор
на Бањици, Београд, 1941-1944
тканина, вуна, шивење, вез,
кукичање, плетење, h = 21, 5 cm
ЗМЈ збирка реалија,
инв. бр. 261-11

107. кутија са мотивом из бајке
Снежана и седам патуљака
ручни рад Радмиле Рајковић,
логор на Бањици, Београд, 1943.
тканина, картон, шивење, вез,
9 x 7 cm, ЗМЈ, збирка реалија,
инв. бр. 261-13

108. штап, дрво, XX век
Неготин
дуж. 102, 94, 87 cm О=6, 5, 4 cm
МКН инв. бр. 44, 45, 46

109. лутка, текстил, XX век
Неготин
дуж. 41 cm; О главе=24 cm
О тела=29 cm; дуж. сукње=20 cm
МКН инв. бр. 47

110. дрвени коњић, XX век,
Неготин
h=94 cm;
шир. седалног дела 34 cm,
О наслона=60 cm
h стилизована глава коња=30 cm
МКН инв. бр. 48

111. бокал-дечија играчка,
Пожаревац, 1983. год.
Керамика
h=6,7 cm, R dna 3 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 2639

112. котлајка-дечија играчка
Пожаревац, 1983. год.
Керамика
h=9,4 cm, R dna 2,9 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 2638

113. тестија-дечија играчка
Пожаревац, 1983. год.
Керамика
h=12,7 cm, R dna 4,4 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 2640

114. цедиљка (ћевђир)-
дечија играчка
село Чешљева Бара, 1960. год.
Керамика
h=3,5 cm, R dna 5,5 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 844

115. пиштаљка
село Чешљева Бара, 1960. год.
Керамика
h=5,4 cm, R стопе 2,9 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 850

116. пиштаљка
Пожаревац, 1962. год.
Керамика
h=6,6 cm, дужина 7,5 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 851

117. касица-јеж
Пожаревац, 1962. год.
Керамика
h=8 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 840

118. касица-парадајз
Жагубица, 1962. год.
Керамика
h=10 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 841

119. касица-зец
Пожаревац, 1963. год.
Керамика
h=13 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 842

120. касица-мачка
Пожаревац, 1962. год.
Керамика
h=9,7 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 847

121. касица-петао
Жагубица, 1962. год.
Керамика
h=15,5 cm
НМП ЕЗ инв. бр. 867

122. лопта крпењача
70-их година XX века
село Балта Бериловац
(општина Књажевац)
платно (чарапа), слама, хартија
дуж.=19 cm, R=10 cm
ЗМК инв. бр. 2995

123. колиџа за лутке
70-их година XX века
општина Књажевац
синтетичко платно (скај),
метал, гума
h=50 cm, дуж.=56 cm, шир.=28 cm
ЗМК инв. бр. Е 3009

124. лутка (Јапанка)
80-их година XX века
општина Књажевац
пластика, платно,
синтетички материјали
h=27 cm
ЗМК инв. бр. Е 3328

125. лутка са две бебе (Индијанка)
80-их година XX века
општина Књажевац
пластика, платно,
синтетички материјали
h=18 cm
ЗМК инв. бр. Е 3329

126. лутак (Индијанац)
80-их година XX века
општина Књажевац
пластика, платно,
синтетички материјали
h=18,5 cm
ЗМК инв. бр. Е 3330

127. лутка у народној ношњи
80-их година XX века
општина Књажевац
пластика, платно,
синтетички материјали
h=16 cm
ЗМК инв. бр. Е 3340

128. Лутка
70-их година XX века
општина Књажевац
пластика, платно,
синтетички материјали
h=54cm
ЗМК студијски материјал

129. лутка-клоун (Арлекино)
80-их година XX века
општина Књажевац
порцелан, платно, синтетички
материјали
h=37 cm
ЗМК инв. бр. Е 3346

130. аутомобил
60-их година XX века
општина Књажевац
метал, пластика
h=13 cm, дуж.=35 cm, шир.=15 cm
ЗМК инв. бр. Е 3011

131. лутка
50-их година XX века
општина Књажевац
каучук (гума)
h=13 cm
ЗМК инв. бр. Е 3029

132. машина за вез
50-их година XX века
општина Књажевац
метал, пластика
h=13 cm, дуж.=35 cm, шир.=15 cm
ЗМК инв. бр. Е 3046

133. лутак у народној ношњи
30-их година XX века
општина Књажевац
папир маше, памучно платно,
вуна, кожа
h=65 cm
ЗМК инв. бр. Е 2664

134. лутка у народној ношњи
30-их година XX века
општина Књажевац
папир маше, памучно платно,
вуна, кожа
h=65 cm
ЗМК инв. бр. Е 2669

135. лутка беба
50-их година XX века
општина Књажевац
папир маше, памучно платно
h=65 cm
ЗМК инв. бр. Е 2680

136. пегла
50-их година XX века
општина Књажевац
метал, дрво
h=10 cm, дуж.=10 cm, шир.=7 cm
ЗМК инв. бр. Е 3003

137. сет гардеробе за лутке
80-их година XX века
општина Књажевац
вуница, конач
ЗМК инв. бр. Е 2663

138. лутка
50-их година XX века
општина Књажевац
целулоид, вуница
h=55 cm
ЗМК инв. бр. 2679

139. флипер-дечија играчка
Зајечар, 1920. год.
Дрво
дуж.=62 cm; шир.=31 cm
НМЗ ЕЗ инв. бр. 2705

140. противавионски митраљез-
дечија играчка
Зајечар, 1935. год.
Метал
дуж.=7,5 cm
НМЗ ЕЗ инв. бр. 2684

141. гуштер-дечија играчка
Зајечар, половина XX века
Вуна
Дуж.=49 cm
НМЗ ЕЗ инв. бр. 5552

142. шољица, XIX-XX век
околина Зајечара
R дна=3 cm, R венца=5cm, h=4 cm
НМЗ инв. бр. 2754

143. посуђе-играчка
Зајечар, XX век
порцелан
h=0,5-2,5 cm
НМЗ ЕЗ инв. бр

144. украсне папуче
Зајечар, XX век
тесто
дуж.=6 cm
НМЗ ЕЗ студијски материјал

САДРЖАЈ

Душица Живковић ПРЕДГОВОР.....	3
Маја Живић ПОВРАТАК ИЗГУБЉЕНИХ СЕЋАЊА.....	7
Соња Перић ДЕЦА, ИГРА И ИГРАЧКЕ У ПРАИСТОРИЈИ: НЕОЛИТСКЕ ИГРАЧКЕ ИЗ ФОНДА ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА ЈАГОДИНА.....	13
Јасмина Давидовић ДЕЧЈЕ ИГРАЧКЕ ИЗ РИМСКОГ ПЕРИОДА У ЗБИРКАМА МУЗЕЈА СРЕМА.....	19
Драгана Спасић Ђурић ИГРАЧКЕ ИЗ ВИМИНАЦИЈУМА: ЕНКУЛТУРАТИВНА ФУНКЦИЈА ИГРАЧАКА У АНТИЦИ.....	25
Даница Ђокић ДЕЧЈЕ ИГРАЧКЕ КАО ПРОИЗВОДИ ГРНЧАРСКОГ ЗАНАТА.....	35
Сузана Антић ЛУТКАРСКО ПОЗОРИШТЕ У ЗАЈЕЧАРУ (<i>Осврт</i>).....	39
Емила Петровић ОД КУКИЦЕ ДО ЛУТКИЦЕ, ДРВЕНИХ ШТАПИЋА И КОЊИЋА.....	45
Милена Милошевић Мицић ИГРАЧКА - ФРАГМЕНТ ПРОШЛОСТИ ИЛИ ЕЛЕМЕНТ ”НОВЕ“ СТВАРНОСТИ.....	51
Јасмина Трајков ФОТОГРАФИЈЕ ДЕЦЕ СА ИГРАЧКАМА: ОД ИДЕАЛИЗОВАНЕ СЛИКЕ ДЕТИЊСТВА ДО ПОРОДИЧНЕ МЕМОРАБИЛИЈЕ.....	57
Нина Погарчић ЛИКОВНЕ ПРЕДСТАВЕ ДЕТЕТА ИЗ ФОНДА НАРОДОНОГ МУЗЕЈА ЗАЈЕЧАР.....	63
КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ.....	68

Издавач

Народни музеј ”Зајечар“

За издавача

др археологије Маја Живић

Аутори изложбе

Сузана Антић, Маја Живић, Нина Погарчић

(Народни музеј Зајечар)

Даница Ђокић, Драгана Спасић Ђурић

(Народни музеј Пожаревац)

Емила Петровић (Музеј Крајине Неготин)

Соња Перић, Јасмина Трајков (Завичајни музеј Јагодина)

Милена Милошевић Мицић (Завичајни музеј Књажевац)

Јасмина Давидовић (Музеј Срема Сремска Митровица)

Каталожка обрада

Сузана Антић, етнолог-музејски саветник

др Маја Живић, археолог-кустос

Нина Погарчић, историчар уметности-виши кустос

(Народни музеј Зајечар)

Даница Ђокић, етнолог-музејски саветник

Драгана Спасић Ђурић, археолог-музејски саветник

(Народни музеј Пожаревац)

Емила Петровић, етнолог-виши кустос

(Музеј Крајине Неготин)

Соња Перић, археолог-виши кустос

Јасмина Трајков, историчар уметности-виши кустос

(Завичајни музеј Јагодина)

Милена Милошевић-Мицић, историчар уметности-виши кустос

Јелена Куртић, етнолог-кустос (Завичајни музеј Књажевац)

Јасмина Давидовић, археолог-музејски саветник

(Музеј Срема Сремска Митровица)

Захваљујемо на сарадњи

Селени Андрејевић, Срђану Андрејевићу, Мили Антић,

Ивани Борос Мушкић, Милице Драгојевић, Теодори Драгојевић,

Тијани Драгојевић, Милени Ђорђевић, Маји Живић,

Миријани Живић, Душици Живковић, Милошу Јаковљевићу,

Миодрагу Јовановићу, Јелени Куртић, Адријани Максимовић,

Весни Марјановић, Јовану Милановићу-Зрилету, Биљани

Миловановић, Јелени Милојевић, Мари Милошевић,

Даринки Михајловић, Сањи Митровић, Анки Младеновић,

Вукани Николић, Јулијани Николић, Милану Петровићу,

Слађану Ристићу, Светлани Стојановић, Драгани Сотировић,

Зорану Стојковићу, Ивани Христов, Марији Луизи Ђурић

Српској Православној Епархији тимочкој

На корицама

Драгослав Живковић, без назива, пастел, 2018. година.

Конзервација предмета

Марија Луиза Ђурић

Лектор и коректор

Ања Бујић

Дизајн и техничка припрема

Милан Петровић

Фотографија

Милосав Брајковић, Даница Ђокић, Саша Милутиновић-Летећи,

Емила Петровић, Милан Петровић, Слађан Ристић,

Драгана Спасић

Техничка реализација изложбе

Миодраг Јовановић, Слађан Ристић, Зоран Стојковић

Штампа

”Деркс“ Зајечар

Тираж

500

Реализовано средствима Министарства
културе и информисања Републике Србије

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

796.11:688.72(091)(083.824)

МИЛА моја - дечије играчке од праисторије до данас / [уредник каталога
Маја Живић ; фотографија Милосав Брајковић ... [и др.]]. - Зајечар :
Народни музеј "Зајечар", 2018 (Зајечар : Деркс). - 74 стр. : фотогр. ; 21 x 21 cm

Тираж 500. - Каталог изложбе: стр. 68-74. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-84861-37-7

а) Играчке - Историја - Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 271657484

